

L 161

Cand. philos. G. JUREVIČS

Grieķu gudrals

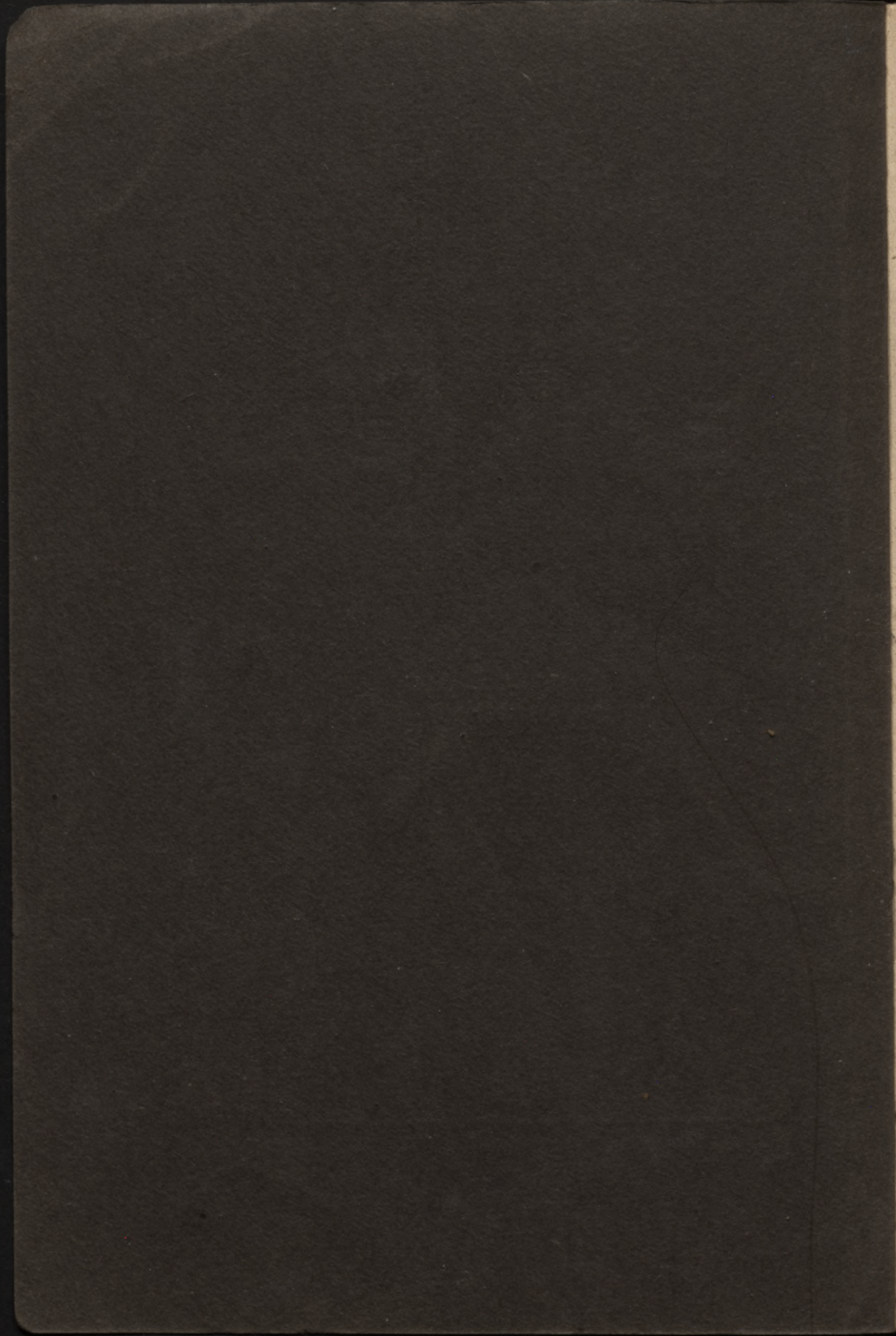
Epiktēts

viņa dzīve un stoiskā mācība

Prof. A. Dauges
priekšvārds

Rīgā, 1936

Valtera un Rapas akc. sab. apgāds

L 161

L 1

23774

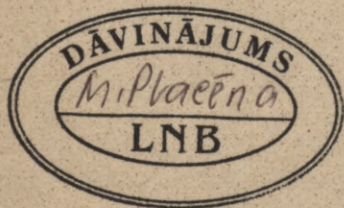
Cand. philos. G. JUREVIČS

Grieķu gudrais

Epiktēts

viņa dzīve un stoiskā mācība

Prof. A. Daugēš
priekšvārds

Rīgā, 1936

Valtera un Rapas akc. sab. apgāds

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0307052524

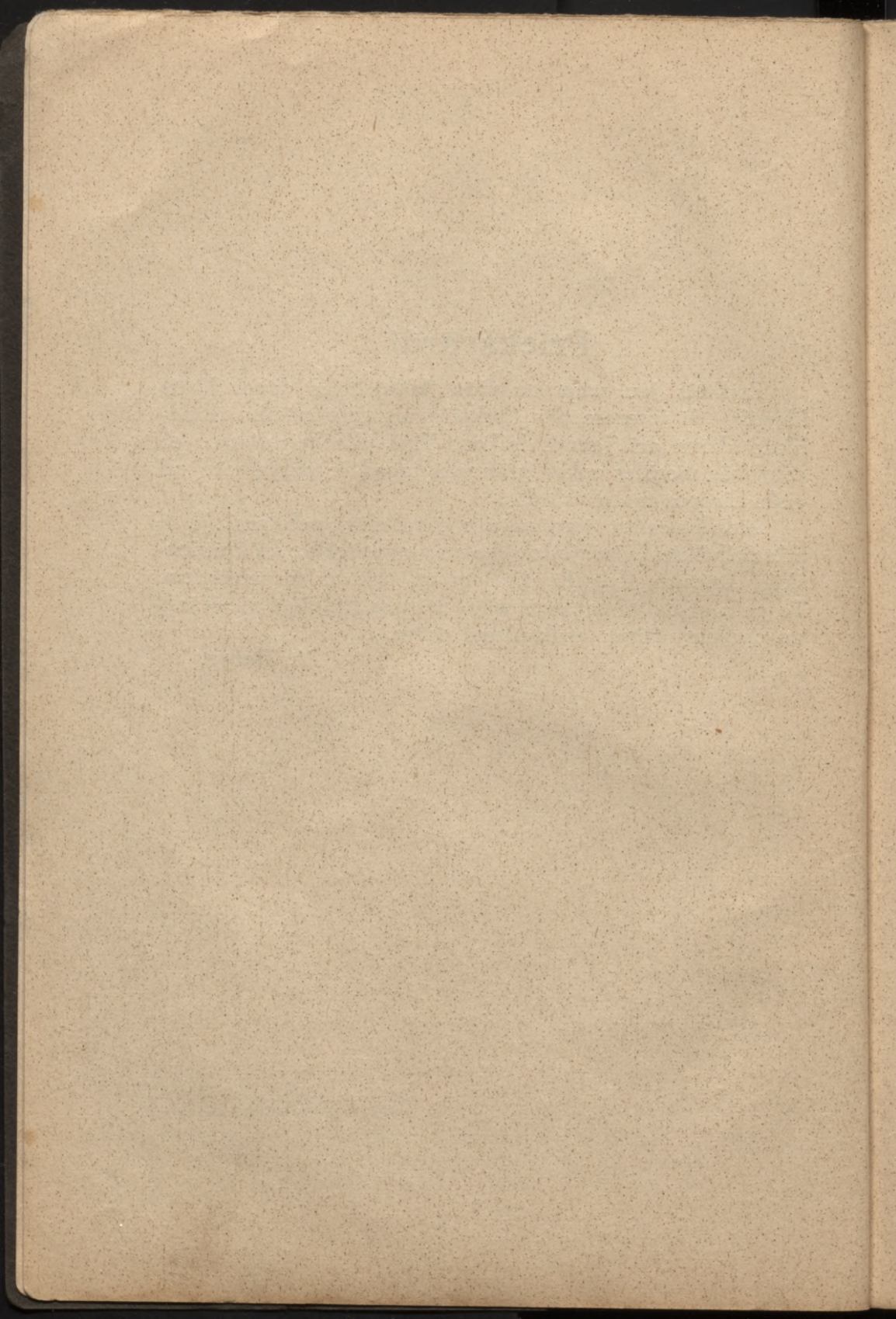
Akc.-sab. „IZDEVĒJS” Rīgā,
Elizabetes ielā 83-85. Tālr. 26780.

Priekšvārdi

Epiktēts jau senos un vidus laikos bija daudz lasīts filozofs. Šī interese par Epiktētu un viņa mācību ir palikusi dzīva arī jaunos laikos. Viņa «Encheiridion» jeb «Stoiskās morāles rokas grāmata» tagad ir pārtulkota vai visās Eiropas tautu valodās.

Šādu ievēribu šī grāmata ir pilnā mērā pelnījusi, jo tā māca cilvēkiem visvajadzīgāko un vissvarīgāko: kā kļūt iekšīgi brīviem, dvēselē stipriem un līdz ar to laimīgiem. To pašu ar dzīvu paraugu māca arī visa Epiktēta vienkāršā un dvēseles miera apskaidrotā dzīve.

A. Dauge.

Epiktēta dzīve

1.

Epiktēts ir dzimis Mazāzijas Hierapoles pilsētā ap 60. gadu pēc Kr. Šinī laikā Mazāzija atradās romiešu varā, un to pārvaldīja no Romas sūtīti pārvaldnieki. Uzvarētās tautas maksāja Romai meslus un bija bez kādām tiesībām. Daudzus iedzīvotājus noveda pat uz Romu verdzībā. Arī Epiktētu vēl kā zēnu noveda Romā, kur viņš kļuva par bagātnieka Epafrodīta vergu.

Līdzīgi savam toreizējam valdniekam Neronam, arī Epafrodīts pret saviem vergiem izturējās ļoti nežēlīgi. Tā reiz, gribēdams pārbaudīt Epiktēta vīrišķību, Epafrodīts sāka ar nūju daudzīt Epiktēta kāju. Tā kā Epiktēts sitienus panesa bez vaidiem, tad tie kļuva arvienu stiprāki. Beidzot Epiktēts teica: «Tā jau var salauzt kāju!» Par šo piezīmi Epafrodīts tā noskaitās, ka sāka sist vēl stiprāk, līdz beidzot kāja tiešām pārlūza, un Epiktēts nokrita zemē. Viņš tomēr joprojām ne vaimanāja, ne raudāja, bet mierīgi teica savam saimniekam: «Es taču teicu, ka tu salauzīsi man kāju.»

Kopš šī gadījuma Epiktēts palika klibs uz visu mūžu. Bet šai pašā reizē ar savu apbrīnojamo pacietību un izturību Epiktēts bija savu saimnieku tik ļoti pārsteidzis, ka tas turpmāk sāka Epiktētu arvienu vairāk ievērot. Epafrodīts novēroja, ka Epiktēts savu darbu vienmēr pildīja labi un veikli, un darīja to nevis aiz bailēm no soda, kā citi vergi, bet labprātīgi un priecīgi, pavisam nekaunoties par savu verga stāvokli. Reiz Epafrodīts par to Epiktētu uzslavēja un jautāja viņam, ar ko izskaidrojams, ka viņš, ne-

laimīgs un nožēlojams vergs, ir pastāvīgi tādā labā un priecīgā omā? Epiktēts atteica: «Esi taisns, — un tu būsi brīvs un priecīgs. Tikai netikumi padara cilvēku par vergu. Katrs, kas grib, var iegūt brīvību — ne šķietamu, bet īstu: tai nolūkā ir tikai jāatbrīvojas no netikumiem.»

No visa tā Epafrodīts nomanīja, ka Epiktētā ir kas tāds, ar ko viņš pilnīgi atšķiras ne tikai no citiem vergiem, bet arī no brīvajiem cilvēkiem. Tāpēc Epafrodīts drīz pēc tam dāvāja Epiktētam brīvību.

Tiklīdz Epiktēts bija to ieguvis, viņš devās pie pazīstamiem stoīķu filozofiem Eurata un Musonija Rufa. Šie mācīja, ka cilvēkam jāmeklē laime tikai tais lietās, kas atkarājas no viņa paša: taisnībā, labā noskaņojumā pret cilvēkiem, garīgā brīvībā. Cilvēku spriedumus, bagātību, miesas dzīvi turpretim viņi mācīja uzskatīt par kaut ko tādu, kas neatkarājas no cilvēka gribas. Ar to visu, viņi teica, rīkojas Dievs, mūsu Tēvs, bet ne mēs, un mūsu uzdevums ir vēlēties tikai to, ko Viņš vēlas.

Šī stoīķu mācība bija rada paša Epiktēta uzskatiem, tāpēc viņš to viegli saprata un pieņēma. Bet ar to vien Epiktēts neapmierinājās. Viņš visādi stoīķu mācību padziļināja, paplašināja un puda tālāk. Līdzīgi Sokratam, Epiktēts šo paušanu veica nevis ar priekšlasījumiem vai rakstiem, bet gan vienīgi ar mierīgām, savstarpējām sarunām ar tiem, kas pie viņa nāca.

* * *

«Lai labi un pareizi izdarītu kādu darbu — saka kādā sarunā Epiktēts — ir jāprot to izdarīt. Tāpat, lai pareizi un labi dzīvotu, jāprot un jāgrib dzīvot brīvi. Bet lai iemācītos brīvi dzīvot, vispirms labi par to jāpārdomā un jātiek skaidrībā par to, kas ir brīva dzīve. Mēģināsim to izdarīt.»

«Vispirms atcerēsimies, ka nevar būt brīvs tas cilvēks, kas grib kaut ko, kas neatkarājas no viņa paša, bet no citiem.»

«Ieskaties uzmanīgāk savā dzīvē un noskaidro, vai viss tajā atkarājas pilnīgi tikai no tevis vien, vai arī tikai šis un tas atrodas tavā varā, bet viss pārējais neatkarājas no tevis?»

«No tevis neatkarājas tavas miesas dzīve un nāve. Tā tad, tava miesa ir atkarīga no kaut kā cita, kas par tevi ir stiprāks.»

«Noskaidro vēl, vai no tevis atkarājas iegūt zemes gabalu, ja tev nav naudas, ar ko to nopirkt! Taču nē. Tu tāpat, ja tev nav naudas, nespēji katrā laikā iegūt jaunas drēbes, māju, vergus, zirgus. No tevis neatkarājas arī lai tavi bērni, sieva, brāļi, draugi būtu dzīvi un veseli, vai lai viņi būtu ar tevi vienis prātis.»

«Viss tas nav tavā varā. Bet vai tad tev nav nekā tāda, par ko tu būtu pastāvīgs un pilnīgs saimnieks, nekā tāda, ko tev neviens nevar atņemt?»

«Iedziļinies savas dzīves pašā būtībā un saki man, vai var kāds pasaulē piespiest tevi ticēt tam, ko tu turi par meliem?»

«Nē, neviens to nevar izdarīt!»

«Tā tad, ticības lietās nevienu nevar kaut kā aizkavēt vai piespiest. Saki man vēl: vai var kāds tevi piespiest darīt to, ko tu esi nolēmis nedarīt?»

«Zināms var, ja viņš mani sāks baidīt ar cietumu vai nāvi.»

«Bet ja nu tu nebaidītos ne cietuma, ne nāves?»

«Tad cita lieta.»

«Bet vai tavā varā nav arī cietuma un nāves nīcīnāšana?»

«Manā.»

«Nu, tā tad, mūsu varā vēl atrodas mūsu vēlēšanās un nevēlēšanās.»

«Varbūt ka tas ir tā. Bet, lūk, piemēram, es gribu iet staigāt, bet cits mani apstādina un nelaiž.»

«Bet ko tad viņš apstādina? Viņš taču neapstādina tavu vēlēšanos iet staigāt!»

«Vienalga — viņš apstādina manu miesu.»

«Nē, tas nav vienalga. Tavas vēlēšanās ir tavā varā, un neviens, izņemot tevi, nevar tās pārgrozīt. Bet tava miesa ir pakļauta ne tikai cilvēkiem, bet arī dažādām nejausībām; kāds akmens, piem., var uzkrīst tev uz galvas un nosist tavu miesu.»

«Tas varbūt tā ir; bet tomēr mani aizkavēja pastai-gāties.»

«Es tev arī neteicu, ka tavā varā ir staigāt bez kādiem traucējumiem. Es tev teicu, ka tavā varā ir pati vēlēšanās staigāt vai nestaigāt. Tikai tava griba ir brīva. Tiklīdz tev ir vajadzīga tavas miesas palīdzība, tad tas jau vairs nav tavā varā. Es jau sen tev to teicu. Tā tad tu tam piekriti, ka neviens nevar tevi piespiest vēlēties to, ko tu nevēlies?»

«Piekritu.»

«Vai var tevi piespiest darīt to, ko tu negribi darīt?»

«Nē, bet var mani aizkavēt darīt to, ko gribu darīt.»

«Ja tu vēlēties tikai to, kas tavā varā, tad kā tevi var aizkavēt? Es arī tev neteicu, ka tev nebūs traucējumu tais lietās, kas no tevis neatkarājas.»

«Vai tad lai es nevēlos, piem., veselību?»

«Vēlēties katrā ziņā veselību ir tikpat neprātīgi, kā vis-pāri vēlēties to, kas no mums neatkarājas. Kas no mums neatkarājas, to es nevaru pēc savas gribas ne iegūt, ne pa-turēt; tāpēc tas arī man nepieder. Man jāpārvar sevī jeb-kāda atkarība no tā, kas man pieder. Citādi es pats sev uzlieku važas. Es ielikšu savu galvu grūtā jūgā, ja ar dvē-seli pieķersos tam, kas atkarājas ne no manis, bet no lik-tena, un kam neglābjami jāiet bojā.»

«Bet, lūk, šī roka, vai tā nav mana?»

«Tā ir tavas miesas daļa. Bet visa tava miesa — pu-tekļi un pīšļi, un tā atrodas katra varā, kas par to stiprāks. Uzskati savu miesu kā nastu nesēju ēzelīti, kam tev jākalpo. cik viņam lemts. Ja stiprākie gribēs tavu ēzelīti tev atņemt, atnāks kaņavīri un to sagraūs, — atdod to bez pretošanās

un žēlabām. Ja tu pretosies, — viņi tevi tikai piekaus, tomēr ēzelīti atņems. Ja tā ir jāskatās uz mūsu miesu, tad saproti, cik niecīgs ir viss tas, ko gūst miesas labā. Mūsu miesa — nastu nesējs ēzelītis, un viss, kas šim ēzelītim vajadzīgs, nekas cits kā šī ēzeliša barība, sile, sakas. Miesa saprātīgam cilvēkam ir nenozīmīga lieta. Bet tas, ko mēģinās labad iegūst, ir it sevišķi nenozīmīgs. Atbrīvojaties tāpēc no šiem nenozīmīgajiem niekiem ātrāk un ar vieglu sirdi.»

«Kad tu iemācīsies un pieradīsi atšķirt to, kas tavš, no tā, kas nav tavš, to, ko var panākt, no tā, ko nevar panākt; kad tu sapratīsi, ka tev svarīgs ir tikai tas, kas tev pieder; kad tu vēlēsi tikai to, kas no tevis atkarājas, — tad tev ne no kā nebūs jābaidās. Nevienam nebūs varas pār to, kas tavš, neviens nevarēs tev to atņemt. Kā nevar aizkavēt Dieva nodomu, tā neviens nevarēs aizkavēt tavus labos centienus.»

«Tā tad, ir iespējams dzīvot bez kādām rūpēm un uztraukumiem. Cilvēki raizējas tikai tad, kad notiek tas, no kā viņi baidījās. Bet tu nebaidies ne no kā, nevienu neapskaudi, dzīvo mierīgi, vēlies tikai to, kas stāv tavā varā, kas ir godīgs un turpat tuvumā. Bet to, ko tev dod citi, pieņem kā labu cilvēku dāvanu un izlieto to par tik, par cik tas nepieciešams dzīves uzturēšanai, bet nepieķeries tam tik stipri, kā dzīvnieki.»

«Ja tu neko negaidi un nevēlies dabūt no citiem cilvēkiem, tad no cilvēkiem tev nav jābaidās, tāpat kā bitei nav jābaidās no otras bites, zirgam no otra zirga. Bet ja tava laime atrodas citu cilvēku varā, tad tu katrā ziņā baidīsies no cilvēkiem.»

«No tā ir jāsāk: jāatbrīvojas no visa tā, kas mums nepieder, jāatbrīvojas tiktāl, lai tas vairs nebūtu pār mums saimnieks, jāatbrīvojas no pieķeršanās savai miesai un visam, kas tai vajadzīgs, jāatbrīvojas no tieksmes pēc bagātības, slavas, amatiem, godinājumiem; šai nozīmē jāatbrī-

vojas no bērniem, sievas, brāļiem. Jr jāpasaka sev, ka viss tas nav mūsu īpašums.»

«Tad nevajadzēs mums cilvēku varmācību iznīcināt ar varmācību. Viņu cietums, važas, ieroči — manu garu nesagūstīs. Manu miesu var sagūstīt, bet gars mans ir brīvs, un neviens ne kaut kādā ziņā nevar tam kaitēt, un tāpēc es dzīvoju tā, kā es gribu.»

* * *

Kādā citā sarunā Epiktēts runā par to, kā cīnīties ar savām sliktām domām un parašām.

«Katrs zina, — saka Epiktēts, — ka ikviens paradums no vingrināšanās nostiprinās. Piemēram, lai kļūtu par labu gājēju, ir bieži un daudz jāstaigā; lai kļūtu par labu skrējēju, ir daudz jāskrien u. t. t. Otrādi, ja pārstāsi darīt to, pie kā pieradis, tad arī pats paradums pamazām izzudīs. Ja tu, piemēram, desmit dienas nogulēsi nepiecedamies un pēc tam sāksi staigāt, tad redzēsi, cik vājas ir kļuvušas tavas kājas.»

«Tā tad, ja tu gribi pie kaut kā pierast, tad tev bieži un daudz tas jādara; un otrādi, ja tu gribi no kaut kā atradināties, tad nedari to.»

«Tas pats notiek ar mūsu dvēseles spējām: kad tu dusmojies, tad zini, ka tu dari ne tikai šo vienu ļaunumu, bet līdz ar to stiprini sevī paradumu dusmoties, — tu pieliec ugunij malku. Kad tu padodies miesas kārībai, tad nedomā, ka tu esi vainīgs tikai ar šo kārību; nē, tu tai pašā laikā stiprini paradumu uz miesas kārīgiem darbiem vispāri. Katrs sapratīgs cilvēks pateiks, ka visas mūsu garīgās slimības, mūsu ļaunās domas un vēlēšanās taisni tā stiprinās.»

«Ja ar drudzi saslimušais pilnīgi neizārstējas, tad viņš ātrāk saslimst nekā cilvēks, kas nekad ar drudzi nav slimojis. Tas pats ar dvēseles slimībām: pēc tām paliek vātis, kas izārstējams pavisam. Citādi, ja iesitīsi tai pašā vietā, vāts atvērsies un sāpēs vēl vairāk.»

«Tāpēc, ja tu negribi iegūt parašu dusmoties, tad visādi centies apturēt savas dusmas un neļauj paradumam iesakņoties. Dusmas pārvarēt ir visvieglāk sākumā, — lūk, tad arī apstādini sevi. Skaiti tās dienas, kuņās tu neesi dusmojies un tu visā tiešībā pārliecināsies, ka tava morāliskā uzlabošanās virzās uz priekšu. Pēc kāda laika tu teiksi: lūk, agrāk es dusmojos katru dienu, bet tagad dusmojos tikai pārdienas; ja tāpat savaldīšos arī turpmāk, tad dusmošos tikai pēc katrām trim dienām, pēc tam pēc katrām piecām dienām u. t. t. Ja tu beidzot varētu bez dusmošanās nodzīvot 30 dienas no vietas, tad pateicies Dievam.»

«Tāpat katrs paradums var sākumā kļūt vājāks, bet pēc tam var izzust pavisam. Ja tu vari sev teikt, lūk, jau vesela diena, kopš es nezaudēju dūšu; lūk, jau divas dienas; pēc tam: lūk, jau divi mēneši, trīs mēneši kā es pārvarēju sevi, kad bija gadījumi būt sarūgtinātam, — ja tu to varēsi teikt, tad tas nozīmē, ka viss iet kā vajaga.»

«Bet kā var iegūt šādu spēku cīņā ar savām iedomām?» — jautā Epiktētam tālāk atnācējs.

«Vēlies būt taisns, — atbild Epiktēts, — paša sirdsapziņas priekšā, — Dieva priekšā. Ja tu centīsies pēc tā, tu pārvarēsi savas jaunās iedomas.»

«Cīņā ar kārdinošām domām ir derīgi meklēt par tevi tikumiskāku cilvēku sabiedrību vai arī atcerēties un lasīt gudru cilvēku pamācības.»

«Kad tev prātā ieviešas kāda kārdinoša doma, tad ej ar to cīņā. Neļauj tai ilgāk pastāvēt, bet iedomājies skaidrāk, kas iznāks, ja tu padosies šai kārdinošai domai. Ja tu tai padosies, tā tevi aizraus, kurp vien tai gribēsies. Atsauc palīgā kādu citu domu, godīgu un labu, un liec to savas sliktās iedomas vietā. Ja tu pieradināsi sevi šādai cīņai, tu pats redzēsi, kāds stiprinieks tu kļūsi.»

«Īsts cīnītājs ir tas, kas cīnās ar savām jaunām iedomām. Cīnies, brālīt, un neļauj sevi ievest purvā! Šī cīņa ir svēta un tuvina tevi Dievam. No tās panākumiem ir atkarīga tava brīvība, — tavs miers un dzīves laime. Atce-

ries Dievu, sauc Viņu palīgā, kā vētras laikā sauc Viņu jūrā jūrnieki. Vētra, ko sacel mūsu dvēselē mūsu ļaunās iedomas, ir daudz briesmīgāka un postošāka nekā katra jūras vētra.»

«Atceries vienmēr divus laikus: vienu — tagadnes laiku, kuŗā tu, padevies savām ļaunām iedomām, baudīsi savas kāriņas piepildījumu, un otru, kuŗā tu — to izbaudījis, nožēlosi un pārmetīsi sev. Ņem arī vērā to prieku, kuŗu tu izbaudīsi, kad atturēsies. Atceries arī to, ka būs grūti atturēties, ja reiz būsi pārkāpis mēru.»

«Bet ja tu padosies savām ļaunām iedomām un iegalvosi sev, ka tu tās uzvarēsi rīt, bet rīt teiksi to pašu, tad tu ar to sevi novedīsi pie tāda vājuma un slimīguma, ka nākotnē pat sāksi savas kļūdas nepamanīt; bet ja arī pamānīsi, tad tev arvienu būs pie rokas attaisnojums visiem taviem ļaunajiem nodarījumiem.»

«Tad pierādīsies tā patiesība, ko teicis kāds gudrais:

«Cilvēks, kas nevar izšķirties, visu mūžu žēlojas par savām nelaimēm.»

«Tu nevari palikt tas pats agrākais cilvēks un tai pašā laikā dzīvot jaunu dzīvi. Izšķiries, ko tu gribi vairāk, — vai to, lai cilvēki tevi mīlētu un lielītu, ka tu dzīvo izvirītīgi līdz ar viņiem, vai lai tu dzīvotu jaunu dzīvi, kaut arī tu iemantotu pārmetumus, izsmieklu, aprunājumus.»

«Ja tu gribi sākt jaunu dzīvi, tad neatliec šo lietu, neskaties atpakaļ un necenties saglabāt savu agrāko izvirītīgo biedru labvēlību. Ja tu luncināsies uz visām pusēm, centīsies izpatikt vieniem un otriem, tad tu tālu uz priekšu netiksi un saviem agrākiem draugiem neizpatiksi. Nevar darīt divas lietas reizē: cik iemantosi vienā vietā, tik zaudēsi otrā.»

«Nav iespējams vienā un tai pašā laikā būt par kungu un vergu. Ja gribi būt vergs, tad izpatīci cilvēkiem ar visādām nelietībām; ja gribi kļūt par kungu, tad ir jāatbrīvojas no netikumiem.»

* * *

Epiktēta gudrās runas, viņa laipnība, daiļrunība un sirsnīgais noskaņojums pret visiem cilvēkiem burtin apbūra viņa klausītājus. Bieži gadījās, ka cilvēki nāca klausīties Epiktēta runās, lai pēc tam celtu pret tām iebildumus, bet viņi padevās Epiktēta vārdu patiesībai un aizgāja no viņa aizkustināti un apskaidroti. Daudzi Epiktēta klausītāji pameta savu līdz tam netikumīgo, izklaidīgo dzīvi, sāka dzīvot jaunu dzīvi un visur sēja tikumības un laimes sēklas. Tādā kārtā Epiktēta slava izplatījās tālu jo tālu, un pie viņa ieradās cilvēki no visām pasaules malām.

Epiktēta skolotājs Musonijs ne tik daudz izcēlās ar savām runas dāvanām, kā ar savu apbrīnojamo godīgumu un patiesīgumu. Arī pats Epiktēts bija taisns, neuzpērkams rakstura cilvēks; cienītā skolotāja dzīvais paraugs vēl vairāk nostiprināja viņā šo raksturu.

Epiktēts izturējās pret visiem vienādi, viņš nekad necentās kādam pielabināties vai arī piekrist tam, kam viņš savā dvēselē nepiekrita. Gluži otrādi: viņš nebijās izteikt drošas domas, kaut arī tās atmaskoja šīs pasaules varenos.

2.

Pēc Nerona Romā valdīja ķeizars Domicians. Viņš neieredzēja cilvēkus, kas atklāti un droši teica patiesību; un pēc viņa norādījuma senāts nolēma visus tādus cilvēkus izraidīt no Romas. Arī stoīkiem bija jādodas trimdā, un kā vienam no pirmajiem bija jāaiziet arī Epiktētam.

Epiktēta draugi un skolnieki skuma par piespiesto šķiršanos no mīlotā un cienītā skolotāja. Bet pats Epiktēts, palikdams uzticīgs savai dzīves izpratnei, nezaudēja savu parasto mierīgo un priecīgo noskaņojumu. Viņš mierināja savus skolniekus sekojošiem vārdiem: «Draugi un brāļi! mani aizkustina jūsu sirsnīgā pieķeršanās man, bet tai pašā laikā mani apbēdina tas, ka jūs tik maz esat piesātinājušies ar tām patiesībām, par kurām mēs pastāvīgi runājām. Jūs paši man piekrītat, ka mums nav jāvēlas tas, kas neatkarā-

jas no mums, tāpēc ka tādā gadījumā mēs nokļūtu citu varā. Tā nevajaga darīt. Vajaga, otrādi, pastāvīgi iekšķīgi sev pašam teikt: vedi mani, Kungs, kurp gribi — uz Romu, no Romas, cietumā, nāvē!»

«Tiklīdz es sev teikšu: cik žēl, ka man nav atļauts palikt Romā, — ka es jau būšu izdarījis pirmo soli uz to, lai kļūtu par Romas un tās valdnieku vergu. Un ja es neatteikšos no savas vēlēšanās katrā ziņā palikt Romā, tad es taisni panāksu to, no kā gribu izvairīties, — cietīšu un bēdāšos.»

«Roma ir skaista — nav vārdam vietas; skaista ir satikšanās ar draugiem, ar kuņiem esi sadzīvojies; bet vēl skaistāk ir dzīvot bez kāda samulsuma, uztraukšanās un nožēlošanas, un nekam, izņemot Dievam, nepakļaut savu garu. Mierīga dvēsele ir tas labākais.»

«Ja ir pienācis laiks panest nepatikšanas, — tad panesi tās modri, ne tā kā ēzelis, pretojoties, vaidot un mocoties zem pātagas sitieniem. Citādi tu kļūsi par vergu tam, kas tevi izdzen no Romas, kā arī tam, kas var tev dabūt atļauju palikt Romā.»

Aizbraucis no Romas, Epiktēts apmetās Nikopoles pilsetā. Jaunajā vietā viņš sāka mācīt tirgos un laukumos.

Tā kā Epiktēts pret visiem cilvēkiem izturējās ar vienādu uzmanību un labvēlību, tad arī šeit, trimdā, viņš saistīja pie sevis tikpat lielu klausītāju un sekotāju skaitu kā Romā; un tāpat kā Romā Epiktēts runāja par dažādiem tikumības jautājumiem un par to, kas cilvēkam jādara, lai viņš kļūtu brīvs un laimīgs.

* * *

«Saprātīgs cilvēks, — saka Epiktēts, — var visur sev atrast labumu. Nav tāda gadījuma, no kuŗa viņš nevarētu ko mācīties sevis papildināšanas darbā.»

«Kādu labumu man atnes tas, kas mani lamā?»

«To, ka ja es gribu, es varu lēnprātīgi panest viņa lamāšanos un mācīties būt pacietīgam un mierīgam.» — «Man ir nikns tēvs; kāds man no viņa labums?» «Viņš ir nikns

sev pašam; tev viņš ir labs, tāpēc ka arī viņš māca būt pacietīgam un lēnprātīgam.» — «Nu labi. Bet kādu labumu man sagādā slimība?» «Ja es saslimšu, tad man ir labs gadījums ar darbiem parādīt, kāda nozīme ir gara dzīvē miesas slimībai. Es būšu padevīgs, pacietīgs, mierīgs.» — «Bet nāve — vai arī tā var sagādāt kādu labumu?» «Es varu mirdams ar savu garu pacelties pāri nāvei, parādīt sev un cilvēkiem, ka nāvei pār mani nav nekādas varas. Es varu, ja vajadzīgs, mirt par patiesību un ar to veicināt tās nostiprināšanos cilvēkos.»

* * *

«Īsti gudrs cilvēks vienmēr ir lēnprātīgs un nekad necenšas gūt gudra cilvēka slavu. Bieži cilvēki, kas kaut ko sapratuši no gudra cilvēka vārdiem, arī sevi iedomājas gudrus esam. Viņi dara ar gudrību to pašu, ko uz saldumiem kārais ar gardu ēdienu; sapratuši kādu patiesību, viņi tūlīt grib gūt prieku un uzslavu un tāpēc uzsāk strīdu ar katru pretim nācēju, pat ar tiem, kas negrib viņus dzirdēt. Bet tu, ja tu gribi būt īsts gudrais, esi gudrais sev vien.»

«Tā arī rudzi izaug. Grauds ir iearts zemē. Tur tas laiž saknes, lai pēc tam labi uzdīgtu un dotu bagātus graudus. Ja asniņš iznāk no zemes pirms laika, tad vārpa nobriedīs un nedos graudus.»

«Ļauj arī tu gudrības saknēm sevī nostiprināties. Savā laikā izaugs arī augļi: gudrs cilvēks tos nevar nedot un pēc viņa augļiem tiek pazīta arī viņa gudrība.»

* * *

«Kas tad tā ir par spēju, kas mums norāda, ko vajaga un ko nevajaga darīt?

«Šī spēja saucas par prātu. Vienīgi prāts mums norāda, kas darāms, kas nē. Ar prātu cilvēks spriež par visu.»

«Dodams mums prātu, Dievs mums ir devis to, kas mums ir visvajadzīgākais. Radīdams mani tādu, kāds es

esmu, Dievs it kā man ir teicis: «Epiktēt, es būtu varējis tavainiecīgai miesai un tavam mazajam liktenim dot daudz vairāk, bet nepārmēt Man, ka Es to neesmu darījis. Neaizmirsti, ka tava miesa — nav tava. Tā — nav nekas cits kā mākslīgi izstrādāta zemes sauja. Es negribēju tev dot brīvību, darīt visu, kas tev ienāks prātā, bet Es ieliku tevī dievišķīgu daļiņu no sevis paša. Es devu tev spēju centties pēc labā un izvairīties no ļaunā; es ieliku tevī brīvu saprašanas spēju. Ja tu izlietosi savu prātu visur, kur kaut kas ar tevi notiek, tad nekas pasaulē nebūs tev par šķērslī tajā ceļā, kuŗu Es tev esmu nolēmis; tu nekad nežēlosies ne par savu likteni, ne par cilvēkiem; tu cilvēkus nenosodīsi un nemēģināsi viņiem iztapt. Nedomā, ka tas tev ir par mazu. Vai tad tev nepietiek, kad tu vari savu dzīvi nodzīvot saprātīgi, mierīgi un priecīgi? Esi tāpēc ar to apmierināts!»

«Bet mēs tai vietā, lai ar prātu apgaismotu un virzītu savu dzīvi, uzveļam sev daudz dažādu rūpju. Viens rūpējas par savas miesas veselību un dreb no saslimšanas domām! cits sevi moca ar bagātības iegūšanas rūpēm; trešais uztraucas par savu bērnu likteni, par sava brāļa lietām, par sava verga centību. Mēs labprātīgi sev uzveļam visas šīs nevajadzīgās rūpes, un tās gulstas uz mūsu kakla kā smags akmens.»

«Tas taču ir tas pats, kā kad cilvēks gribētu ar buŗu kuģi pārpeldēt jūru. Viņš apsēžas jūŗas malā un gaida izdevīgu vēju. Pāiet diena pēc dienas, bet vajadzīgais vējš nepūš. «Kungs! — viņš iesauca izmisumā. Kad tad beidzot pūtīs man vajadzīgais ceļa vējš?» — «Kad tam patīks, mīļais draugs, tāpēc ka Dievs tevi nav iecēlis par laika rīkotāju.»

«Ko tad man darīt?»

«Pakļauties tam, kas no tevis neatkarājas un darīt labāku sevī to, kas atkarājas tikai no tevis. Ir saprātīgi tikai par to rūpēties, bet visu pārējo pieņem tā, kā tas notiek.»

«Par ko tad man ir jādomā, lai dzīvotu tā, kā tu runā?»

«Ne par ko citu, kā tikai par to: kas ir atkarīgs no tevis un kas no tevis nav atkarīgs, ko tu vari un ko nevari izpildīt. Piemēram: tev jāmirst, bet vai tāpēc tev jāraud? Tevi ar varu ved cietumā; tu nevari no tā izvairīties, bet tu vari par to nebēdāties. Tevi sūta trimdā, — neviens tevi nevar traucēt aizbraukt mierīgā garā ar vieglu sirdi.»

«Izstāsti man sava drauga noslēpumus, — teiks man mans ienaidnieks.»

«Nē, es tev to neteikšu, — es atbildēšu, — jo manā varā ir saglabāt sava drauga noslēpumu.»

«Bet es tevi ieslēgšu važās un nosūtīšu spaidu darbos, ja tu man neatklāsi viņa noslēpumus.»

«Ko tu runā? Mani tu neieslēgsi važās, — tu ieslēgsi manas kājas, manas rokas, bet mani, manu dvēseli, manu saprātu tu nevari ieslēgt važās, jo nevienam, izņemot mani, nav pār to varas.»

«Es tev nocirtīšu galvu.»

«Vai tad es kādreiz tev esmu teicis, ka manu galvu ir grūtāk nocirst kā kuņa katra cita galvu?»

«Lūk, kādās domās tev katru dienu jāvingrinās!»

«Kas ir noskaidrojies un sapratis, ko viņš var un ko nevar darīt, to netraucēs nekādas nejaušības, nekādi šķēršļi, tāpēc ka viņš vēlēšies tikai to, kas sasniedzams, un izvairīsies no tā, ko nevar sasniegt.»

* * *

Epiktēts vienmēr raudzījās uz to, lai neļautu savā dvēselē ieperināties slavas kārei un citiem netikumiem. Viņš bija pazemīgs un vienkāršs kā Sōkrats. Nekas viņam nebija tik pretīgs kā lepnums un lielīšanās, un kaut arī viņu visi atzina par ļoti tikumīgu cilvēku, tomēr viņš pats par sevi bija sliktās domās un vienmēr teica, ka viņš neko tādu par ko būtu slavējams, nedarot.

Epiktētu pārsteidza cilvēku vēlēšanās apslēpt savus netikumus no citiem, pat no sevis pašiem, un cilvēku bailes atklāti un droši atzīt savas kļūdas. Pats Epiktēts, turpretim,

ne tikai ka neatvainoja sevi tur, kur jutās vainīgs, bet, otrādi, priecājās un bija pateicīgs, kad kāds aizrādīja viņam uz viņa kļūdām.

«Labāk piekāpties patiesības priekšā, — viņš teica, — un atteikties no savām maldīgām domām vai arī nožēlot savu nodarījumu, nekā stūrgalvīgi turēties pie sava uzskata vai aizstāvēt kļūdu un kļūt uzvarētam no patiesības.»

Epiktēta mīļākā paruna bija «Cieti un atturies!» Un viņš pats atturībā un pacietībā sasniedza lielu pilnību, kļūdams šai ziņā līdzīgs Diogenam, kuŗu viņš, tāpat kā Sōkratu, ļoti cienīja.

Saviem skolniekiem viņš bieži atkārtoja: «Ja jūs esat tik laimīgi, ka esat iemācījušies apmierināt savu miesu ar mazumu, tad nelepojaties ar to; ja jūs esat pieraduši dzert tikai ūdeni, tad nelielāties ar to katrā izdevīgā gadījumā. Kad jūs vingrināties kādā grūtā lietā, tad vingrināties vienātnē. Tā filozofs Apollonijs pareizi saka: «Ja gribi sevi pieradināt pie atturības un pacietības, tad karstā dienā, kad tu ciet no slāpēm, ieņem mutē aukstu ūdeni, nenorij nevienu pilienu, izspļauj to un, pats galvenais, nevienam par to nestāsti.» Tā tad, necenšaties, lai visi uz jums skatās un par jums brīnas, šāda tukša slavas kāre nav gudra cilvēka cienīga.»

Visu savu dzīvi Epiktēts nodzīvoja lielā nabadzībā un nekad netiecās pēc bagātības, ne pat pēc pārtības. Viņš teica, ka īsti bagāts ir tikai tas cilvēks, kas pats var apmierināt visas savas vajadzības.

Reiz Epiktēts sarunājās ar saviem draugiem par draudzību un par to, kā saprātīgiem cilvēkiem vienam pret otru jāizturas. Viņš aizrādīja uz to, ka daži cilvēki bieži gaida, kamēr pie viņiem griežas ar lūgumu, kaut arī paši redz, ka cilvēks cieš trūkumu. «Nav labi tā darīt, — teica Epiktēts, — paraugaities uz sauli. Tā visiem spīd un silda visus, negaidot lūgumu, un to priecīgi sagaida visi. Tā arī jūs, — negaidiet lūgumus un uzslavu, bet palīdziet cilvēkiem labprātīgi — un jūs mīlēs kā sauli.»

Epiktēts mācīja arī būt iecietīgiem pret ļauniem un neprātīgiem cilvēkiem. «Kas ir zaglis un blēdis? — viņš teica. Tas taču ir netikumīgs un nomaldījies cilvēks. Bet tāds cilvēks ir žēlojams, bet ne nīstams. Ja tu vari, tad pārliecini viņu, ka viņam pašam nav labi tā dzīvot, kā viņš dzīvo, un viņš beigs darīt ļaunu. Bet ja viņš to nesaprot, tad nav nekāds brīnums, ka viņš slikti dzīvo. Nesaki, ka šāds cilvēks ir sodāms. Bet saki labāk: šis cilvēks ir nomaldījies no tā, kas pasaulē vissvarīgākais. Viņš ir aklus ne miesīgi, bet garīgi. Un tiklīdz tu sev to pateiksi, tu sapratīsi, cik tu bijī pret viņu nežēlīgs.»

Epiktēta skolnieki pieslējās viņa domām, bet viens no viņiem teica: «Lūk, tu ieteic vienmēr palīdzēt cilvēkiem, bet pats novērsies no bagātības. Kā tu palīdzēsi citiem, kad pats esi nabags.» Citi skolnieki pievienojās savam biedram.

«Kā jūs maldāties! — atbildēja Epiktēts. Vai tad jūs domājat, ka palīdzība draugiem pastāv iekš tam, ka viņiem dod naudu? Tiesa, kas ir bagāts, tam ar savu bagātību jāpalīdz trūkuma cietējiem. Bet grūti ir bagātam cilvēkam dzīvot tikumīgi, un grūti tikumīgam kļūt bagātam. Es tikai tad centīšos pēc bagātības, ja jūs man parādīsiet, kā to var iegūt, nezaudējot godīgumu un atklātību. Bet ja jūs gribat, lai es viltus bagātības iegūšanai zaudēju savu vienīgo bagātību — tīro sirdsapziņu, tad iznāk, ka nauda jums ir dārgāka nekā īsts, godīgs darbs. Padomājiet, cik tas ir netaisni un cietsirdīgi!»

Epiktēts tikai vecumā apprecējās, un tad arī ne sevis dēļ, bet tamdēļ, lai sieva palīdzētu apkopt kādu viņa drauga bērnu, kuru šis cilvēks nabadzības dēļ gribējis pamest.

Epiktēts pauda savus uzskatus līdz pašai savai nāvei. Ar savu dzīves izpratni viņš bija apmierināts tik lielā mērā, ka nebija cilvēka, kas būtu laimīgāks un apmierinātāks ar savu likteni kā viņš. «Trūkst cilvēku vārdu, — viņš teica, — lai pietiekoši pateiktos Dievam un slavētu Viņu par visiem tiem labumiem, ko Viņš mums devis. Ko gan citu es — sakropļots un nespēcīgs vecis — lai daru, ja ne pateicos

lielajam Dievam, kas devis ļaudīm visu, ko viņi lieto? Ja es būtu lakstīgala, tad es slavinātu Radītāju ar lakstīgalu dziesmām, bet tā kā es esmu saprātīga būte, tad man jāpateicas Dievam, jāslavina Viņš cilvēku valodā. Iekš tā mans dzīves uzdevums, un es to pildīšu līdz pēdējam elpas vilcienam.»

Epiktēts tiešām arī izpildīja šo apņemšanos. Visu mūžu viņš sevi uzskatīja par Dieva kalpu, neatlaidīgi centās izzināt Dieva gribu un to pildīt savās domās, vārdos un darbos.

Kad Epiktēts nomira, pēc viņa sēroja tuvu un tālu.

Epiktēta māla lampiņu ūtrupē esot nopircis kāds bagātnieks par 3000 drachmām. Kāds jokdaris, dabūjis to zināt, zobgalīgi teicis: «Šis bagātnieks laikam domā, ka, ja viņš sēdēs pie šīs lampiņas gaismas, tad viņš kļūs tikpat gudrs un slavens kā Epiktēts.»

Epiktēts, līdzīgi Sōkratam, nekādus rakstus pēc sevis neatstāja. Bet viņam, kā pieminēts, bija savi skolnieki. Viens no viņiem, Arrians, tad arī pacentās sava skolotāja mācību uzrakstīt. Tā nāca klajā Arriana sastādītās «Epiktēta sarunas», pavisam 8 grāmatas, no kurām arī ņemti augstāk minētie sarunu citāti. Pēc tam Arrians sastādīja Epiktēta pamācību un izteicienu koncentrētu sakopojumu ar nosaukumu «Encheiridion» (rokas grāmata), kuru sauc arī par «Stoiskās morāles rokas grāmatu».

Epiktēta „Stoiskās morāles rokas grāmata“

I

Dažas lietas ir mūsu varā, dažas nē. Mūsu varā ir mūsu uzskati, tieksmes, iekāres, izvairīšanās, ar vārdu sakot, viss, kas nāk no mums pašiem.¹⁾ Mūsu varā nav: miesa, īpašums, laba slava, amati, ar vārdu sakot, viss, kas nenāk no mums pašiem.

Lietas, kas ir mūsu varā, ir pēc savas dabas brīvas; tās nevar ne aizkavēt, ne važās slēgt. Lietas, kas nav mūsu varā, ir nedrošas un pilnīgi atkarīgas; tās var aizkavēt un atņemt.

Ja nu tu lietas, kas pēc savas dabas ir atkarīgas, uzskatīsi par brīvām, svešo par savējo, tad neaizmirsti, ka tu atdursies uz šķēršļiem, bēdāsies un uztrauksies, sūdzēsies par dieviem un cilvēkiem. Bet ja tu tikai to, kas ir tiešām tavš, uzskatīsi par savu īpašumu, svešo, turpretim, par svešo, tad nekad neviens tevi nepiespiedīs, neviens tevi nieaizkavēs; tu nevienu nebārsi, nevienu neapvainosi, neko nedarīsi pret savu gribu, neviens tevi neapbēdinās, tev nebūs neviena ienaidnieka, nekas tev nevarēs kaitēt.

Ja nu tu vēlies tik lielu lietu, tad apdomā, ka tu neķeries pie tās klāt ar pus dedzības; apdomā, ka tev no dažām lietām pilnīgi jāatsakās, dažu lietu piepildīšana jāatliek uz nākotni. Bet ja tu vēlies tiklab šo, kā arī valdīt un būt bagātam, tad tu varbūt nerasniegsi pat šo pēdējo, taisni tāpēc, ka tu reizē tiecies arī pēc pirmā.

¹⁾ Iekāres un tieksmes, uzskatus, kā arī citus psihiskās dzīves elementus stoīķi uzskatīja kā padotus prātam — dvēseles pamatspēkam; tāpēc šos elementus viņi arī sauca par tādiem «kas nāk no mums pašiem».

Centies katram nepatikamam priekšstatam tūlīt stāties pretim ar vārdiem: tu esi tikai priekšstats un pavisam ne tas, kas tu šķieties esam. Pēc tam izpēti to, pārbaudi pēc tiem noteikumiem, kas tev ir, un, proti, pirmā kārtā un visvairāk tai ziņā, vai šis priekšstats attiecas uz tām lietām, kas ir mūsu varā, jeb uz tām, kas nav mūsu varā; un ja tas (priekšstats) attiecas uz to, kas nav mūsu varā, tad katru reizi saki: tas uz mani neattiecas.

II

Apdomā, iekāre apsola, ka mēs sasniegsim to, ko mēs iekārojam; izvairīšanās savkārt apsola, ka ar mums nenotiks nekas tāds, no kā mēs cenšamies izvairīties. Kas nesasniedz to, ko viņš iekāro, ir nelaimīgs, un tas, ar kuŗu notiek kaut kas tāds, no kā viņš vēlējās izvairīties, ir divkāŗši nelaimīgs. Bet ja tu centies izvairīties tikai no tā, kas ir pretrunā ar tavā varā esošām lietām, tad tevi nepiemeklēs nekas tāds, no kā tu gribētu izvairīties. Bet ja tu gribi izvairīties no slimības vai nabadzības, vai nāves, tad tu būsi nelaimīgs.

Nost, tā tad, ar tavu vairīšanos no lietām, kas nav mūsu varā; vairies tikai no tā, kas ir pret to lietu dabu, kas ir mūsu varā. Bet no iekāres pagaidām atsakies pavisam. Jo, ja tu iekāro kaut ko no tā, kas nav mūsu varā, tad tu katrā ziņā kļūsi nelaimīgs. Bet par tām lietām, kas ir mūsu varā un kuŗu iekārošana būtu slavējama, tu vēl nekā nezini. Ļauj, lai pastāv tikai tieksme un novēršanās; bet lai kā viena, tā otra, izpaužas klusi, apdomīgi un atturīgi.

III

Par visu, kas tev sagādā prieku vai labumu, vai ir tev dārgs un mīļš, neaizmirsti skaidri apsvērt, kādas dabas tas ir, un sāc ar visniecīgākām lietām. Kad tu mīli podu, domā: es mīlu podu. Ja nu pods saplīsis, tad tas tevi neuztrauks. Ja tu mīli savu bērnu vai sievu, tad saki sev,

ka tu mīli cilvēku. Ja viņš mirs, tad arī tas tevi neizsitīs no garīgā līdzsvara.

IV

Ja tu ķeries pie kādas lietas, tad atceries, kāda šī lieta ir. — Kad tu eji peldēties, apdomā, kas peldoties mēdz notikt, kā viņi viens otru apšļacina ar ūdeni, viens otru grūž, lamā un apzog. To prātā paturot, tu ar lielāku drošību pildīsi savu nodomu, pie kam tu pats sev teiksi: «Es gribu tagad iet peldēties, bet es gribu arī paturēt savu cilvēka dabai atbilstošo izturēšanos.» Un tā katrā lietā. Šādā kārtā, ja tev peldoties kaut kas atgadīsies, tev tūlīt būs padomā mierinājums: «Es gribēju ne tikai peldēties, bet arī saglabāt cilvēka dabai atbilstošu izturēšanos, un es to nesaglābšu, ja es par notikušo uztraukšos.»

V

Cilvēku uztrauc nevis pašas lietas, bet uzskati par šīm lietām. Piem., nāve nav nekas briesmīgs, jo citādi tā arī Sōkratam²⁾ būtu likusies tāda esam; briesmīgs ir tikai uzskats, ka tā ir briesmīga. Tāpēc, kad mums rodas kādi šķēršļi, vai kad mēs uztraucamies vai skumstam, nekad neapvainosim kādu citu, bet sevi pašus, t. i. savus uzskatus. Neizglītots cilvēks mēdz par savām nelaimēm pārmet citiem, filozofs iesācējs — sev, pilnīgi izglītots cilvēks nepārmet ne citam, ne sev pašam.

VI

Nelepojies ne ar vienu priekšmeta priekšrocību. Ja zirgs lielidamies teiktu: «es esmu skaists», tad tas būtu panesami. Bet tu, kad tu lepodamies saki: «mān ir skaists zirgs», tad zini, ka tu lepojies ar to, kas pieder zirgam. Bet kas pieder tev? Valdišana pār priekšstatiem. Tāpēc esi lepns tikai tad, kad tu, valdot pār priekšstatiem, esi saskaņā ar dabu: jo tad tu leposies ar kaut ko, kas pieder tev.

²⁾ Sōkrāts — ievērojams grieķu gudrais un filozofs, dzīvoja no 469. līdz 399. pr. Kr. Tuvāk sk. A. Dauges «Lielās personības», II daļa.

VII

Ja tu jūras braucienā, kamēr kuģis atrodas ostā, izej, lai iesmeltu ūdeni, tad tu ceļā, gaŗām ejot, gan vari pacelt kādu gliemeža vāciņu vai sīpoliņu; bet prātā tev vienmēr jāpatur kuģis un pastāvīgi jāatskatās, vai tevi varbūt nesauc stūrmanis; un ja tas sauc, tad tev viss tas ir jāatstāj, lai tevi citādi neiemet kuģī sasietu, kā to dara ar aitām. Tā ir arī dzīvē. Ja tev sīpoliņa un gliemeža vāciņa vietā ir piešķirta sieviete vai bērns, tad pret to nekas nav iebilstams. Bet kad stūrmanis sauc, tad steidzies pie kuģa un visu to atstāj, pat atpakaļ nepaskatījies. Bet ja tu esi vecs, tad neaizej pat nekad tālu no kuģa, lai tu būtu klāt, kad tevi sauc.

VIII

Neprasi, lai viss notiek tā, kā tu vēlies, bet vēlies, lai viss notiek tā, kā tas notiek, un tava dzīve ritēs mierīgi uz priekšu.

IX

Slimība ir kavēklis tavai miesai, ne tavai gribai, ja pēdējā pati nevēlas. Klibums ir kavēklis kājai, bet ne gribai. Un tā domā par visu, kas tev stājas ceļā; un tu atzīsi, ka tas ir kavēklis kam citam, bet ne tev.

X

Neaizmirsti pie katra notikuma iedziļināties sevī un izpētīt, kāds ir tev līdzeklis, lai no tā gūtu kādu labumu. Kad tu ieraugi skaistuli, tad tev pret to būs līdzeklis — savalsdīšanās. Gadās vajadzība piespieties, tu atrodi izturību; gadās, ka tevi izsmej, tu atrodi spēku paciest ļauno. Un ja tu tā pieradīsi, tad nekāds priekšstats tevi neaizraus.

XI

Nekad nesaki par kādu lietu: es esmu to pazaudējis; bet gan: es esmu to atdevis atpakaļ. Tavš bērns ir miris;

viņš ir atdots atpakaļ. Tava sieva ir mirusi; viņa ir atdota atpakaļ. Tavs zemes īpašums ir tev atņemts. Arī tas ir, tā tad, atdots tikai atpakaļ. «Bet tas, kas man to atņēma, ir blēdis.» — Kas tev par daļu, ar kā starpniecību devējs tev atņemt šo īpašumu? — Bet kamēr viņš tev to ir nodevis, rīkojies ar to kā ar svešu īpašumu, kā to dara ceļotāji ar naktsmītni.

XII

Ja tu gribi gudrībā panākumus gūt, tad tev jāatsakās no šādām domām: ja es nerūpēšos par savu mantu, tad man nebūs maizes; ja es nepārmācīšu savu bērnu, no viņa iznāks ļaundaris. Jo ir labāk mirt no bada, brīvam no bēdām un bailēm, nekā pārpilnībā dzīvot ar nemieru sirdī; un ir labāk, ja šis zēns kļūst ļaundaris, nekā tu kļūsti nelaimīgs³⁾.

Iesāc, tā tad, ar visnenožīmīgākām lietām. Gadās, ka tev izlej pēdējo eļļu, nozog pēdējās vīna atliekas. Domā šai gadījumā: par tik dārgu maksu pērk dvēseles mieru, neuztraukšanos. Par velti nedabū nekā.

Kad tu sauc savu kalpu, tad domā: varbūt viņš nav dzirdējis; un ja viņš ir dzirdējis, varbūt viņš neizdara to, ko tu vēlēties. Bet to gan nepielaid, ka tavs dvēseles miers būtu atkarīgs no viņa rīcības.

XIII

Ja tu dzīves gudrībā gribi tikt uz priekšu, tad ļauj, lai ārējās lietās tevi tur par muļķi un vientiesi. Tev nevajaga likties, ka tu ko zini. Ja daži cilvēki tev uzticas, tu pats sev tomēr neuzticies. Tev jāzina, ka nav viegli vienā un tai pašā laikā paturēt acīs kā savus labai atbil-

³⁾ Šeit spilgti izpaužās stoicisma skarbums, kas neļauj uztraukties, bēdāties pat par savu tuvinieku ļaunumiem un nelaimēm, — tik lielu nozīmi stoīki piešķir dvēseles mieram. Tomēr pamācīt ikvienu, protams arī savu bērnu, Epiktēts uzskatīja ne tikai par vēlamu, bet pat par pienākumu.

stošos dzīves noteikumus, tā ārējās lietas. Drīzāk tas, kas grib rūpēties par vienu no šīm lietām, nepieciešami atstāj otru novārtā.

XIV

Ja tu gribi, lai tavi bērni, tava sieva un tavi draugi dzīvotu mūžīgi, tad tu esi bezprātis. Ar to tu gribi, lai lietas, kas nav tavā varā, būtu tavā varā, un kas nav tavs, lai būtu tavs.

Tāpat, ja tu gribi, lai tavs dēls neklūdās, tad tu esi ģekšis; proti, tu gribi, lai tas, kas slikts, nebūtu slikts, bet kas cits. Bet ja tu gribi, lai tavas vēlēšanās piepildās, to jau tu spēji. Vēlies tikai iespējamo un šai ziņā vingrinies.

Kungs pār visu ir tas, kam pieder vara dot vai atņemt to, ko viņš grib vai negrib. Kas nu grib būt brīvs, tas nedrīkst ne gribēt, ne negribēt nekā no tā, kas ir citu cilvēku varā. Citādi viņam jābūt par cita vergu.

XV

Neaizmirsti, ka tev dzīvē jāizturas kā mielastā. Kaut ko nes visiem apkārt, un tas nonāk pie tevis: izstiep roku un pieticīgi paņem; ēdienu nes tālāk: neaizturi to. Tas vēl arvienu nenāk: neskaties no tālienes uz to ar kārām acīm, bet gaidi, kamēr tas pie tevis nonāk. Tāpat izturies zīmējoties, uz bērniem, sievu, amatiem, bagātību; tad tu kādreiz kļūsi par cienīgu dievu galda biedru. — Bet ja tu no tā, ko tev piedāvā, neko neņem, nepiegriezdams tam vērību, tad tu ne tikai sēdēsi ar dieviem pie viena galda, bet arī kopā ar viņiem valdīsi. Tā rikojās Diogens un Heraklits un viņiem līdzīgi, un tāpēc arī ar pilnu tiesu viņus sauca par dievišķiem cilvēkiem, kas viņi arī bija.

XVI

Kad tu redzi kādu aiz bēdām raudam, vai nu tāpēc, ka viņa dēls ir devies svešumā, vai tāpēc, ka viņš ir zaudējis savu mantu, uzmanies, lai tevi neaizrauj iedoma, ka

ārējie apstākļi, kuŗos šis cilvēks atrodas, ir ļaunami; bet tūlīt saki: viņu nomāc nevis notikušais, — jo citu tas nenomāc, — bet notikušā uztvērumš. Vārdos gan nekavējies bēdāties kopā ar viņu un, manis pēc, pat nopūsties, piesargies tomēr nopūsties arī dvēselē.

XVII

Paturi prātā, ka tu esi aktieris lugā, kādu to uzrakstījis dzejnieks; ja tā īsa, — tad īsā; ja gara, — tad gara. Ja viņš grib, lai tu spēlē nabaga lomu, pielūko, lai arī to tu labi spēlētu, un tāpat, ja viņš grib, lai tu spēlē klība, vai valdības vīra, vai vienkārša cilvēka lomu. Tas, lūk, ir tas, kas atkarājas no tevis: labi izspēlēt uzdots lomu; izvēlēties to, tas pieder citam.

XVIII

Ja krauklis ar savu ķērkšanu pasludina tev nelaimi, tad neļauj, ka šis priekšstats tevi samulsina; bet izšķir skaidri lietas un saki: nekas no šī pareģojuma neattiecas uz mani, bet vai nu uz manu nožēlojamo miesu, vai manas mantas mazumiņu, vai nelielo reputāciju, vai uz maniem bērniem, vai manu sievu. Man pašam, turpretim, pasludina tikai laimi, ciktāl es vien pats to vēlos; jo, kas arī notiktu, manā varā ir no tā gūt labumu.

XIX

Tu vari būt neuzvarams, ja tu neielaidies nevienā cīņā, kur uzvara neatkarājas no tevis. Kad tu redzi kādu augsti godātu, vai ļoti bagātu, vai citādi ievērojamu vīru, piesargies lai tu, aizrauts no šī priekšstata, neuzlūko viņu par laimīgu. Jo, ja patiesais labums pastāv tais lietās, kas ir mūsu varā, tad nav vietas ne skaudībai, ne sacensībai; un tu pats negribēsi būt ne kaŗaspēka vadonis, ne padomnieks, ne konsuls, bet brīvs cilvēks. Uz to ved tikai viens ceļš: atstāt bez ievēribas visas tās lietas, kas nav mūsu varā.

XX

Paturi prātā, ka ne tas tevi apvaino, kas tevi lamā vai sit, bet uzskats, ka tie ir apvainojumi. Ja kāds tevi nokaitina, tad zini, ka tas ir tavs uzskats, kas tevi ir nokaitinājis. Tāpēc pār visu mēģini, lai tevi neaizrauj tavs priekšstats. Ja tu reiz būsi ieguvis laiku pārdomāšanai, tad tu vieglāk uzvarēsi sevi.

XXI

Nāve, trimda un viss, ko uzskata par briesmīgu, lai tev ir pastāvīgi ikdienas acu priekšā, — bet visvairāk — nāve; šādā kārtā tu nekad nedomāsi par kaut ko zemisku, ne arī kaut ko pārāk karsti iekārosi.

XXII

Tu gribi būt filozofs. Tad tūlīt sagatavojies, ka tevi izsmies, par tevi zobosies un teiks: «Viņš ir pēkšņi atgriezies pie mums kā filozofs; un kāpēc viņš ceļ tik augstu savu galvu?» — Bet tu necel galvu augstu; bet gan pie tā, ko tu uzskati par labāko, turies taisni tā, it kā tu no paša Dieva šai vietā būtu likts; un apdomā, ka tie, kas tevi sākumā izsmēja, beidzot tevi apbrīnos, ja tu vienmēr paliksi pie tā paša. Bet ja tu ļautu sevi no viņiem uzvarēt, tad tu iemantotu daudzkārtīgu apsmieklu.

XXIII

Ja tev kādreiz gadās, ka tu eji cilvēkos, lai kādam patiktu, tad zini, ka tu esi pazaudējis savu iekšējo stāvokli. Lai tev pilnīgi pietiek ar to, ka esi filozofs. Bet ja tu gribi, lai tevi kāds par tādu uzskatītu, tad uzskati tu pats sevi par tādu, un ar to lai tev pietiek.

XXIV

Lai tevi nemoca šādas domas: man jādzīvo kaunā un nekur pasaulē es nebūšu kaut kas ievērojams. Jo ja kauns ir ļaunums, tad tev šo ļaunumu kāds var tikpat maz no-

darīt, kā piespiest darīt kaut ko tikumiski sliktu. Vai tad tas ir tavā varā ieņemt kādu amatu vai būt ielūgtam kādās dzīrās? Nekādā ziņā. Kā tādā gadījumā tas varētu būt kauns? Un kādā ziņā vispār tu būsi pilnīgi neievērojams, ja tev kaut kam jābūt tikai tais lietās, kurās ir pilnīgi tavā varā parādīt visaugstākos sasniegumus?

Bet tev būs jāatstāj savi draugi bez atbalsta? — Ko tas nozīmē: bez atbalsta? — Viņi nedabūs no tevis naudu; tu nevarēsi viņiem sagādāt romiešu pilsoņa tiesības? — Kas tev ir teicis, ka šīs lietas pieder pie tām, kas ir mūsu varā? Vai tās drīzāk nepieder pie tām, kas nav mūsu varā? — Kas var dot citam to, kas viņam pašam nepieder.

Tad iegūsti, saka, ka arī mums kas būtu. — Ja es varu iegūt, nenodarot ļaunu savam godprātam, uzticībai un augstsirdīgajai apziņai, tad rādi man ceļu un es gribu to darīt. Bet ja jūs prasāt, lai es zaudēju to labumu, kas man pieder, lai tādā kārtā jūs iegūtu to, kas nav labums, tad saprotat jel, cik jūs esat netaisni un neprātīgi. Ko tad jūs gribat vairāk: naudu vai uzticīgu un godprātīgu draugu? — Tad palīdziet labāk man, lai es būtu tāds un neprasi, lai es daru tādas lietas, kas man liktu šīs īpašības zaudēt.

Bet vismaz tēvijai, mēdz teikt, nebūs no manis nekāda atbalsta. Es jautāju: kā tā nekāda atbalsta? — Tā nesaņem no tevis nekādas kolonnu ejas un peldbaseinus. Un kas par to? Tā nesaņem taču arī kurpes no kalēja un ieročus no kurpnieka. — Pietiek, ja katrs labi dara savu darbu. Ja tu tēvijai izveido kādu cilvēku par uzticamu un godprātīgu pilsoni, vai tad tu tai neesi pakalpojis? — Taču jā! Tā tad arī tu esi atnesis tai labumu.

Mēdz jautāt, kādu tad es valstī ieņemšu vietu? To, kur tu vari ieņemt bez tā, lai pārstatu būt uzticams un godprātīgs cilvēks. Bet ja tu no tā atteiksies, lai pakal-

potu valstij, kāds labums tai no tevis būs, ja tu būsi kļuvis neuzticams un bez godprātības?

XXV

Kādam ir kādās dzīrās, pie sasveicināšanās, vai pie aicināšanas kādā apspriedē parādīts lielāks gods nekā tev? Ja tas ir kāds labums, tad tev jāpriecājas, ka šis otrs ir to ieguvis. Bet ja tas ir ļaunums, tad nežēlojies, ka tas nav tevi ķēris. Starp citu apdomā, ka tu, nedarot neko to lietu sasniegšanā, kas nestāv mūsu varā, nevari arī prasīt to pašu algu.

Jo kā var tas, kas otram neparāda nekādu pakalpību, tikpat daudz dabūt kā tas, kas tādu parāda, vai arī tas, kas neiet līdz pavadoņos, tikpat daudz kā tas, kas iet, vai tas, kas slavē, tikpat daudz cik tas, kas neslavē? Tu esi tā tad netaisns un nepieticīgs, ja tu, nemaksādams cenu, par kuņu šīs lietas pārņem, gribi tās dabūt par velti.

Par kādu cenu pārdod salātus? Apmēram par vienu obolu.⁴⁾ Ja nu kāds samaksā obolu un dabū par to salātus, bet tu nemaksā neko un arī neko nedabū, tad nedomā, ka tev ir mazāk nekā tam, kas kaut ko ir dabūjis. Jo, kā tam ir salāti, tā tev ir obols, kuņu tu neesi izdevis.

Tāpat arī šeit. Tevi kāds nav ielūdzis mielastā. Tu, lūk, neesi saimniekam samaksājis maksu, par kuņu tiek mielasts pārdots. Viņš to pārdod par slavēšanu, par pakalpību. Samaksā tā tad maksu, par kuņu šis gods pārņem. Bet ja tu negribi maksāt un tomēr šo godu panākt, tad tu esi nesātīgs un neprātīgs.

Vai tad tev nav nekā šo dzīru vietā? Tev ir tas, ka tev nevajadzēja slavēt to, kuņu tu negribēji slavēt un ka tu neesi viņa «paklausīgais kalps».

XXVI

Dabas griba ir atskārstama no tādām lietām, par kurām mūsu starpā nav domstarpību. Piem., kad kāda cil-

⁴⁾ Obols — grieķu sikas naudas gabals.

vēka kalps sasit dzeņamo trauku, tad mēs esam gatavi tūlīt teikt: tā, lūk, iet. — Ievēro tā tad: kad tava paša dzeņamais trauks saplīst, tad izturies tāpat, kā kad cita cilvēka dzeņamais trauks saplīst.

To pašu attiecini arī uz svarīgākām lietām. Kādam ir miris bērns vai sieva. Tad nav neviena, kas neteiktu: «Tā iet pasaulē.» Bet kad kādam mirst paša bērns vai sieva, viņš tūlīt vaimanā: «Ak, vai! Es nelaimīgais!» Bet vajadzētu atcerēties, kādu iespaidu tas uz mums atstāj, kad mēs to pašu dzirdam par kādu citu.

XXVII

Kā kāds mērķis nav uzstādīts, lai tam pašautu gaļām, tāpat ļaunuma daba pasaulē⁵⁾.

XXVIII

Ja kāds tavu miesu nodotu ikvienam, kas nāk pretim, tad tas tev nepatīktu. Bet kad tu pats kuņģam katram nodod savu garu, tā ka tas uztraucas un samulst, kad tevi lamā, — vai tu par to nekaunies?

XXIX

It visā, ko tu gribi darīt, griez vērību uz to, kas nāk pa priekšu un kas seko, un tad ķeries pie lietas. Kur tu to nedarīsi, tur tu gan sākumā stāsies pie izdarīšanas priecīgs klāt, jo tu nebūsi apdomājis, kas seko; bet pēc tam, kad gadīsies kādas grūtības, ar kaunu tu aiziesi projām.

Tu gribi uzvarēt Olimpijā? — Arī es, pie dieviem, jo tas sagādā godu. Bet griez vērību uz to, kas nāk pa priekšu un kas seko; tad ķeries pie lietas. Tev jādzīvo kārtīga dzīve, tev jāēd pēc priekšrakstiem, jāatturas no gardumiem, jāvingrinās pēc stingriem noteikumiem, no-

⁵⁾ Šo izteicienu iespējams saprast divējādi: pirmkārt, ka arī ļaunums nav bez labuma, un, otrkārt, ka neviens cilvēks, kāmēr viņš dzīvo, nevar izvairīties arī no ļaunuma.

teiktā stundā, karstumā un aukstumā; tu nedrīksti dzert neko aukstu, ne arī kuņģi katrā laikā vīnu; īsi sakot, tev jāpadodas savam skolotājam kā kādam ārstam. Tad cīņās laikā tev jāļaujas apbērties ar smiltīm. Ir arī iespējams, ka tu izmežģī roku vai kāju, sarijies daudz putekļu; iespējams, ka tu dabū sitienus, un pēc visa tā vēl tevi uzvar.

To tu labi apdomā, un ja tev vēl tad ir patika, tad ej cīņā. Ja to nedarīsi, tad tu rīkosies kā bērni, kas spēlē drīz cīkstoņa, drīz paukotāja lomu, te pūš tauri, te atkal spēlē teātri. Tāpat arī tu: brīžam tu esi atlēts, brīžam paukotājs, tad rētors, tad filozofs, bet nekas ar visu dvēseli; bet gan kā pērtiķis tu dari pakaļ visam, ko redzi; un brīžam tev patīk šis, brīžam tas. Jo tu neesi stājies pie lietas ar pārdomu un apdomu, bet uz labu laimi, iegribas vadīts.

Tā daži cilvēki, kad tie ir redzējuši kādu filozofu, jeb kad tie ir dzirdējuši kādu runājam, kā Eufrats runā (un kas var runāt kā viņš?), arī paši grib kļūt filozofi.

Ak cilvēk, papriekš pārdomā, kāda ir šī lieta; tad pārbaudi savu paša dabu, vai tev tas nebūs par grūtu. Vai tu gribi būt pieccīņas cīnītājs jeb tikai cīkstonis? Apraugi savas rokas, savus gurnus; jo viens no dabas ir nolemts vienai, otrs otram lietai.

Vai tu domā, ka tu varētu, šādas lietas darot, tikpat daudz ēst, tikpat daudz dzert, būt ar tādām pat iegribām, un tādu pat saīgumu? Ir jābūt vienmēr nomodā, jāpiepūlas, jāatturas no mājniekiem, jāļaujas izsmieties no verga un gaļām gājēja, un visur jābūt pēdējam, godā, amatā, tiesā un visās darišanās.

To pārdomā, vai tu par šo maksu gribi iemantot pacietību, brīvību un dvēseles mieru: ja nē, tad atsakies no tā. Neesi kā bērns: tagad filozofs, pēc tam muitnieks, tad rētors, un beidzot ķeizariskais prokurators. Šīs lietas nesaderas kopā. Viengabala cilvēkam, no viena lējiņa tev jābūt, vai nu sliktam, vai labam. Vai nu tev ir jāizveido

sava valdošā daļa, vai ārējā puse, jāizlieto sava māksla vai nu uz iekšējo, vai ārējo; t. i. jāieņem vai filozofa, vai parasta cilvēka stāvoklis.

XXX

Katram dzīves stāvoklim ir savi pienākumi. Šis vīrs ir tavs tēvs. Pienākums pavēl par viņu rūpēties, visur viņam dot priekšroku, pacietīgi panest viņa rājienus un sitienus.

Bet tēvs ir slikts cilvēks! — Vai tad dabai vajadzēja tev piešķirt labu tēvu? Nē, tikai tēvu.

Tavs brālis tev dara pāri. Izpildi tu tikai savu pienākumu pret viņu. Nerūpējies par to, ko tas dara, bet gan par to, kas tev darāms, lai tu dzīvotu saskaņā ar dabas nolēmumu. Tev taču nevar neviens kaitēt, ja tu pats to nevēlies. Tev ir kaitējuši, ja tu domā, ka tev ir kaitējuši.

Tāpat tu sapratīsi kaimiņa, pilsoņa, ierēdņa pienākumu, ja tu ieradīsi šos dzīves stāvokļus uzmanīgi apūkot.

XXXI

Dievbijībā pats galvenais, tev jāzina, ir tas, lai par dieviem būtu pareizs priekšstats, proti, ka dievi ir, un ka viņi visu labi un taisni vada, ka viņi ir lēmuši, lai tu viņiem paklausī un visās lietās uz viņiem paļaujies un labprātīgi seko viņu lēmumam, jo viņi lemj ar labāko nodomu. Tādā kārtā tu dieviem nekad nepārmetīsi, ne arī viņus apvainosi, ka viņi par tevi nerūpējas.

Bet tas var notikt tikai tad, kad tu labā un ļaunā jēdzienus atšķirsi no tām lietām, kas nestāv mūsu varā, un tos attiecināsi tikai uz tām lietām, kas ir mūsu varā. Jo kamēr tu no pirmajām kaut ko uzskati par ļaunumu vai labumu, citādi nevar būt, ka tu apsūdzi un ienīsti tos, kas ir vainīgi, ka tev kaut kas iztrūkst no tā, ko tu vēlējies, vai ka ar tevi gadās kaut kas, ko tu nevēlējies.

Jo visam, kas dzīvo, ir iedzimts izvairīties no tā, kas šķiet kaitīgs, un vēlēties un apbrīnot derīgo kopā ar tā

cēloņiem. Nav iespējams, ka kāds justu prieku par to, kas viņam šķiet kaitīgs, kā arī nav iespējams priecāties par paša zaudējumu.

Tāpēc pat dēls pārmet tēvam, kad tas savam bērnam nedod nekā no tām lietām, kuŗas uzskata par labumiem. Arī Poliniku un Eteoklu izšķīra tas, ka viņi vienvaldību uzskatīja par kaut ko labu. Aiz tā paša iemesla zemkopis lādas par dieviem, aiz tā paša jūrnieks, aiz tā paša tirgotājs, aiz tā paša tie, kas zaudē sievu un bērnu. Jo ciktāl sniedzas viņu labums, tiktāl viņu dievbijība. — Kas, tā tad, tiecas pēc tā, pēc kā jātiecas, un izvairās no tā, no kā jāizvairās, tas līdz ar to tiecas arī pēc dievbijības.

Katrā ziņā pienākums ir ziedot dieviem pēc tēvu parašas: pirmdzimtos un citus upuŗus ar tīru sirdi un ne bez domām un vienaldzīgi; ne skopi, ne arī pāri par saviem līdzekļiem.

XXXII

Kad tu dodies pie pareģotāja, tad atceries, ka tu nezini, kas notiks, bet ka tu nāc, lai to dabūtu zināt no pareģotāja. Bet kādas katrai lietai īpašības, to jau tu zini atnākot, ja tu esi filozofs. Proti, ja tas (pareģojums) pie der pie tām lietām, kas nav mūsu varā, tad tas nekādā ziņā nevar būt ne labums, ne ļaunums.

Tu nedrīksti, tā tad, pie pareģotāja iet ne ar iekāri, ne ar nepatiku. Neej pie viņa arī ar bailēm, bet kā tads, kas zina, ka viss, kas varētu notikt, ir tev vienaldzīgs un uz tevi neattiecas. Kas arī notiktu, no visa var gūt labumu; un no tā tevi neviens nevar aizkavēt.

Paļāvīgi, kā uzticamiem padomdevējiem, tuvojies tā tad dieviem; un tālāk, kad tu esi saņēmis padomu, tad atceries, kas ir tie, kam tu esi prasījis padomu, un kam tu kļūsti nepaklausīgs, kad tu šim padomam neseko.

Bet vispār, sekojot Sōkrata padomam, ej pie pareģotāja tikai tādās lietās, kuŗas svarīgs ir tikai pats iznākums, un kuŗas tu ne ar prātu, ne ar kādiem citiem līdzekļiem nespēj paredzēt, kas notiks.

Kad tev, tā tad, kādam draugam vai tēvijai jātāv klāt briesmās, tad nejaudā pareģotājam, vai tev tas jādara. Jo ja pareģotājs arī saka, ka upužu zīmes ir sliktas, tad tas gan acīmredzot nozīmē nāvi, vai sakropļošanu, vai trimdu; saprāts tomēr pavēl stāvēt draugam klāt un dalīties ar tēviņu briesmās.

Seko, tā tad, augstākajam pareģotājam, Pitijas dievam, kas izdzina no tempļa to, kas nebija gājis palīgā draugam, kam draudēja nāves briesmas.

XXXIII

Uzstādi sev vienu priekšzīmi un paraugu, un dzīvo pēc tā kā vienatnē, tā ļaudīs.

Arī klusē pa lielākai daļai vai arī runā cik vajaga un ar maz vārdiem. Bet dažreiz, ja apstākļi uzmodina uz runāšanu, tad runā; bet ne par ikdienišķām lietām, ne par paukošanos, zirgu skriešanos, ne par atlētiem, ne par ēšanu un dzeršanu, par ko runā it visur, bet it sevišķi ne par personām, ne nosodot, ne slavējot, ne salīdzinot.

Ja nu tas ir tavā varā, tad novirzi ar savām runām arī klāt esošos uz to, kas pieklājas. Bet ja tu nejausi stāvi viens pats svešu cilvēku vidū, tad klusē. Nesmejies daudz, un ne par visu, un ne izlaidīgi.

Nezvēri, ja iespējams, pilnīgi, ja ne, cik reti vien iespējams.

Atraidi svešu un neizglītotu cilvēku ielūgumus uz mīlastiem. Bet ja gadās, ka tu eji, tad kā likumu ievēro, ka tu nejausi neklūsti sekls. Jo zini, ja kādam par biedru ir cūcīgs cilvēks, tad viņam, ja viņš ar to ielaižas, arī jāklūst netīram, kaut arī viņš pats varbūt ir tīrs.

Par miesas vajadzībām — ēdienu, dzērienu, pajunti, apkalpošanu — rūpējies tikai nepieciešamības robežās. Ārējo spožumu un greznumu atmet pilnīgi.

Dzimuma satiksmes ziņā pirms laulībām esi cik iespējams šķīsts. Bet kas to grib piekopt, lai bauda, kā to atļauj likumi. Bet tu neesi netaisns pret tiem, kas to pie-

kopj, un nenolādi tos. Arī nelielies katrā gadījumā, ka tu no tā atturies.

Ja tev kāds pačukst, ka šis vai tas runājot par tevi sliktu, tad neaizstāvi pret sacīto, bet saki: «Viņš, kā redzams, nav nekā zinājis par manām pārējām kļūdām, citādi viņš nebūtu runājis tikai par šīm.»

Bieži teātrī iet nav nepieciešami. Bet ja tu nejausi kādreiz tur nonāc, tad neļauj nevienam manīt, ka tu dzīvo izrādei līdz, t. i. vēlies, lai notiek tikai tas, kas notiek un uzvar tas, kas uzvar: jo šādā kārtā viss notiks, kā tu vēlies. Bet no kliegšanas un piekrišanas, vai biežas aktieņu kustību pakaļdarināšanas, atturies pilnīgi. Projām ejot par notikušo daudz nerunā, vismaz, ciktāl tas neveicina tavu labošanu. Jo citādi varētu rasties iespaids, it kā tu izrādi esi apbrīnojis.

Neej bez iemesla vai vieglprātīgi uz zināmu cilvēku priekšlasījumiem. Bet ja tu eji, tad ievēro cienīgu, noteiktu un tomēr neatbaidošu izturēšanos.

Ja tu esi nodomājis ar kādu uzsākt sarunas, sevišķi ar kādu no tiem, kuņus uzskata par dižciltīgiem, tad iedomājies, ko šādā gadījumā būtu darījis Sōkrats vai Zenons, un tu nekļūdisies izturēties tā, kā to prasa apstākļi.

Ja tu eji pie kāda liela kunga, tad iedomājies, ka tu varbūt viņu nesatiksi mājās, varbūt tev deguna priekšā aizcirtīs durvis, viņš neliksies gar tevi zinīs. Ja tomēr tavs pienākums ir pie viņa iet, tad ej un paciet to, kas notiek, un nekad nesaki: nebija vērts. Jo tas būtu sekli un nozīmētu dusmoties par ārējām lietām.

Sabiedrībā izvairies bieži un bez mēra runāt par saviem darbiem un piedzīvojumiem. Jo ne tik pat tikami kā tev par saviem piedzīvojumiem stāstīt, ir citiem dzirdēt, kas ar tevi noticis.

Izvairies arī no sliktiem jokiem; jo tā ir tāda darbība, kas ļoti viegli pāriet seklībā, un tai pašā laikā tā var mazināt citu cilvēku cienību pret tevi.

Ir bīstami arī ļaut runām kļūt neglītām. Ja tā kas notiek, tad ved to, kas to pielaidis, atkal uz pareizā ceļa. Kur tas nav iespējams, ar klusu ciešanu, nosarkšanu un nopietnu sejas izteiksmi rādi, ka tev šīs runas nepatīk.

XXXIV

Ja tevī rodas kādas juteklīgas baudas priekšstats, tad piesargies, tāpat kā citās lietās, ka tevi šis priekšstats neaizrauj; bet ļauj, lai šī lieta pagaida, atliec tās piepildīšanu uz kādu laiku. Pēc tam iedomājies abus brīžus, kā to, kad tu baudīsi, tā arī to, kad pēc baudas tu jutīsi nožēlošanu un pats sev pārmetīsi. Iedomājies arī, kā tu priecāsies un pats sevi uzteiksi, kad tu būsi bijis atturīgs. Bet ja tev liekas, ka tev ar šo lietu jānodarbojas, tad ievēro, ka tevi nepārvar šīs lietas kairinošā, patīkamā un pavadinošā puse, bet iedomājies, cik daudz patīkamāka tev būs apziņa, ka tu esi izcīnījis uzvaru.

XXXV

Ja tu kaut ko dari, par ko tu esi pārliecināts, ka tas jādara, tad nekad neizvairies darišanas laikā kļūt redzāmam, kaut arī lielais vairums būtu citādos ieskatos. Jo, ja tas ir kas netaisns, ko tu dari, tad izvairies no šāda darba; bet ja tas ir kas taisns, kāpēc tad tu baidies no tiem, kas tevi netaisni grib nopulgot?

XXXVI

Kā teikumi «ir diena» un «ir nakts» ir labi savienojami sadalāmā teikumā, bet neder nodibināma teikuma sastādīšanai, tāpat miesai ir derīgi, kad tā mielastā ņem sev lielāko gabalu; bet sabiedrisku pienākumu izpildīšanā šāda rīcība neder. Ja nu tevi ielūdz mielastā, tad neaizmirsti, ka nav jāskatās tikai uz to vien, kādā mērā priekšā celtais noder miesai, bet ka jāievēro arī tas, kas pienākas pret saimnieku.

XXXVII

Ja tu uzņemies kādu lomu, kurai tu neesi audzis, tad tu tajā kļūsi kaunā, kā arī palaidīsi nepildītu to, kurā tu būtu varējis izpildīt.

XXXVIII

Līdzīgi tam, kā tu ejot piesargies uz mīt uz naglas vai izmežģīt kāju, tā piesargies nodarīt ļaunu savai valdītājai daļai; un ja mēs to katrā darbībā ievērosim, tad mēs jo drošāk pie šīs darbības stāsimies.

XXXIX

Ikvienam miesa noder īpašuma mērauklai, kā kāja noder kurpes mērauklai. Ja tu pie tā paliksi, tad ieturēsi mēru. Bet ja tu iesi pāri par to, tad tu katrā ziņā tiks ierauts kā kādā aizā. Taisni kā ar kurpi! Ja tu pārkāp kājas vajadzību robežas, tad sākumā nāk zeltītas kurpes, tad purpura, tad no gabaliņiem sastādītas. Jo, kas reiz ir pāri mēram, tam vairs nav robežu.

XL

Jau četrpadsmit gadus vecas jaunavas vīrieši sauc par kundzēm. Ja nu viņas redz, ka viņām nav cita uzdevuma kā patikt vīriešiem, tad viņas iesāk greznoties un uz to likt visas savas cerības. Būtu derīgi likt viņām manīt, ka viņas cienīs tikai tad, kad tās būs tikumīgas un pieklājīgas.

XLI

Tā ir sekluma pazīme, ja kāds ilgi kavējas pie miesīgām lietām, piem. ilgi vingro, ilgi ēd, ilgi dzer u. t. l. Tā ko vajadzētu darīt tikai starp citu; turpretim garam ziedo visu iespējamo rūpību.

XLII

Ja kāds ar tevi slikti apietas, vai ko sliktu par tevi runā, tad apdomā, ka viņš to dara vai runā, būdams tai pārliecībā, ka viņam taisnība. Nav iespējams, ka viņš sekotu tam, ko tu atzīsti par pareizu, bet gan viņi sekos tam, ko viņš par tādu atzīst. Ja nu viņa uzskats ir maldīgs, tad, ciktāl viņš maldās, tas nāk viņam pašam par sliktu. Jo ja kāds pareizu teikumu savienojumu uzskata par nepareizu, tad tas teikuma savienojumam nekaitē, bet

gan tam, kas ir maldījies. No tā izejot, tu izturēsies pret aprunātāju lēnprātīgi. Domā tikai katru reizi: viņam likās u. t. t.

XLIII

Katrai lietai ir divas puses: panesamā un nepanesamā. Kad tavš brālis tev dara pāri, tad nesaki: viņš man dara pāri. Tā ir lietas nepanesamā puse. Saki labāk: viņš ir mans brālis, manas dzīves biedrs. Tas nozīmē ņemt lietu no panesamās puses.

XLIV

Šādi slēdzieni nav pareizi: «Es esmu bagātāks kā tu, tā tad labāks kā tu;» — «es esmu daiļrunīgāks kā tu, tā tad labāks kā tu.» — Pareizāki ir sekojoši: «Es esmu bagātāks kā tu, tā tad mans īpašums vairāk vērts kā tavš;» «es esmu daiļrunīgāks kā tu, tā tad mans izteiksmes veids ir labāks kā tavš.» Bet tu pats neesi ne īpašums, ne izteiksmes veids.

XLV

Kāds peldas agrāk nekā parasts; nesaki: viņš dara nepareizi, bet: viņš peldas par agru. Kāds dzeļ daudz vīna; nesaki: viņš dara nepareizi, bet: viņš dzeļ daudz. Jo ikkams tu nezini viņa nodomu, no kurienes tu zini, ka viņš dara nepareizi?

Šādā kārtā tev negadīsies, ka iekšējā pārliecība, kuŗu tu esi ieguvis, saturēs ko citu nekā jutekliskā uztvere.

XLVI

Nekad pats nedēvē sevi par filozofu. Arī to starpā, kas nav filozofi, nerunā daudz par zinātnes pamācībām, bet darbojies saskaņā ar tām. Tā, piem., pie ēšanas nerunā par to, kā jācd, bet ēd, kā jāēd.

Atceries, ka arī Sōkrats izvairījās izcelties kā filozofs. Pie viņa pat nāca cilvēki, kas vēlējās, lai viņš tos aizved pie filozofiem; viņš to labprāt darīja, tik viegli viņš pacīeta, ka viņu pašu neievēroja.

Kad tev gadās nezinātāju starpā runāt par kādu filozofisku tematu, tad pēc iespējas klusē. Jo ir lielas briesmas, ka tu sāc runāt par lietām, kuŗas tu vēl neesi sagremojis. Un ja kāds par tevi saka, ka tu nekā nezinot, un tas tevi nesāpina, tad zini, ka tu esi uz laba ceļa. Jo kā aitas neizvemj zāli, lai parādītu ganam, cik tās apēdušas, bet, sagremodamas to, dod vilnu un pienu, tā arī tu nestāsti nezinātājiem par zinātnes principiem, bet, sagremojis tos, rādi darbus.

XLVII

Ja tu esi savu miesu pieradinājis pie vienkāršības, tad nelielies ar to. Ja tu dzeri tikai ūdeni, tad nesaki katrā izdevīgā gadījumā: es dzeŗu ūdeni. Un ja tu gribi vingrināties izturībā, tad dari to sevis, bet ne skatītāju dēļ. Neapskauj statujas⁶⁾, bet ja tev slāpst, tad ieņem mutē aukstu ūdeni, izspļauj to un nesaki nevienam.

XLIII

Parasta cilvēka redzes viedoklis un pazīme ir šāda veida: viņš nekad negaida labumu vai ļaunumu no sevis, bet no ārējām lietām; turpretim filozofa redzes viedoklis un pazīme ir: viņš visu labumu un ļaunumu gaida no sevis pašā.

Morāliskā ziņā uz priekšu ejošā cilvēka pazīmes ir sekojošas: viņš nevienu nepel, nevienu neslavē, nevienu neapvaino, viņš nerunā par sevi, ka viņš kas būtu vai ko zinātu. Ja viņu kas apgrūtina vai aizkavē, tad viņš vaino sevi pašu. Ja viņu kāds slavē, tad viņš pats pie sevis pasmejas par to, kas viņu slavē, un ja viņu kāds pel, tad viņš neaizstāvas. Viņš staigā apkārt kā tāds, kas tikko piecēlies no slimības gultas un baidās, ka varētu atkal satricināt to, kas tikko atlabojies.

No jebkādas iekāres viņš ir atteicies; viņš izvairās no tā, kas ir pret dabu un kas nepieder pie lietām, kas ir

⁶⁾ Daži, kas gribēja dižoties ar savu izturību aukstuma panešanā, mēdza, kaili izģerbušies, ziemas laikā uz laukumiem apkāmp marmora statujas.

mūsu varā. Savās dziņās it visur viņš ir mērens. Vai viņu tur par muļķi vai nezinātāju, viņš tam nepiegrīc vērības; īsi sakot, viņš pats sevi apsarga kā kādu ienaidnieku, kā kādu, kas viņam riko slazdas.

XLIX

Ja kāds dižojas, ka viņš saprotot Chrisipa rakstus un varot tos izskaidrot, tad saki pie sevis: «Ja Chrisips nebūtu neskaidri rakstījis, tad šim nebūtu ar ko dižoties. Bet es, ko gribu es? Mācīties pazīt dabu un tai sekot. Es nu jautāju, kas man to mācīs?.. Un kad es dzirdu: Chrisips, tad es eju pie viņa. Es meklēju tā tad kādu izskaidrotāju, un ar to nav ko dižoties. Bet kad es izskaidrotāju esmu atradis, tad atliek vēl priekšrakstu izpildīšana dzīvē. Tikai šī ir kaut ko vērts. Bet ja es apbrīnoju pašu izklāstīšanu vien, kas tad es esmu cits kā gramatiķis filozofa vietā? — Tomēr ar to starpību, ka es varu izskaidrot nevis Homēru, bet Chrisipu! — Jo vairāk man būs jāsarkst, ja kāds man teiks: lasi man priekšā Chrisipu, un es nebūšu spējīgs parādīt darbus, kas atbilst vārdiem.

L

Cik ilgi tu vēl gribi atlikt labāko vērtību ievērošanu un prāta prasību pildīšanu? Tu esi iepazinies ar pamācībām, pēc kuņām tev vajadzētu rīkoties, un vai tu esi pēc tām rīkojies? Kādu pamācītāju tad tu vēl gaidi, lai tam nodotu sevis labošanas darbu? Tu neesi vairs zēns, bet gan vīrs jau nobriedušā vecumā. Ja tu arī vēl tagad esi nevērīgs un vieglprātīgs, atlieci no dienas uz dienu, arvienu no jauna nosaki dienu, kuņā tu pats gribi sākt par sevi rūpēties, tad tu, pašam nemanot, netiksi uz priekšu un līdz dzīves beigām paliksi nezinātājs — kā dzīvošanā, tā miršanā.

Tad uzskati jel beidzot sevi par cienīgu dzīvot kā morāliski pilnīgam vīram un gudrības māceklim pieklājas. Un ja tev gadās sadurties ar kaut ko apgrūtinošu, vai patikamu, vai slavas pilnu, vai slavas tukšu, tad atceries, ka nu ir cīņas laiks, un olimpiskās spēles jau ir klāt un tās

nevar vairs atlikt, un ka ar vienu vien dienu un ar vienu vien darbību līdz šim iegūtais var iet vai nu zudumā, vai kļūt nodrošināts.

Sōkrats ar to kļuva morālistiski pilnīgs, ka viņš it visā, kas viņam atgadījās, negrieza vērību ne uz ko citu kā prātu. Bet tu, ja tu arī vēl neesi Sōkrats, tad tev vajadzētu dzīvot kā tādām, kas vēlas būt Sōkrats.

LII

Pirmā un svarīgākā nodaļa filozofijā ir tās pielietošana dzīvē, piem. ka nevajaga melot. Otrā — par pierādījumiem, piem., kāpēc nedrīkst melot. Trešā nodaļa ir domāta iepriekšējā pamatošanai un paskaidrošanai, piem., kāpēc tas ir pierādījums. Jo kas ir pierādījums? Kas ir sekas? Kas ir pretruna? Kas ir patiens, kas maldīgs?

Vai tādā kārtā trešā nodaļa nav nepieciešama otrās dēļ, otrā pirmās dēļ? Bet vissvarīgākā un tā, pie kuņas visvairāk jākavējas, ir pirmā. Bet mēs darām otrādi; jo mēs kavējamies pie trešās nodaļas un tai veltijam visu savu centību, bet par pirmo neliekamies ne zinīs; un tā notiek, ka mēs gan melojam, tomēr veikli pierādām, ka nedrīkst melot.

LIII

Visos gadījumos, lai paturam prātā šos teicienus:

Tad vadiet mani, Zev un dievišķīgo likten,
Kurp doties liek man jūsu abu norādījums.
Bez kavēšanās gribu sekot. Atsakoties
Es noziegtos, bet sekot vaj'dzētu man tomēr.

Un tālāk:

Kas liktenim prot gudri pakļaut sevi,
Tas, gudrais vīrs, zin dievišķīgo bausli.

Un beidzot pēdējo:

Ja dieviem tīk, lai notiek. Anits un Melits⁷⁾ spēj mani nogalināt, bet kaitēt man — to viņi nespēj.

⁷⁾ Anits un Melits — galvenie apvainotāji Sōkrāta procesā.

Epiktēta mācības izklāsts un vērtējums.

Epiktēts, kā stoiķis, sava domu gājiena sākumā piesliecas tai visu stoiķu pamattezei, kas māca, ka pasaules pamatprincips ir prāts, kas izplatīts visā dabā un kas iemīt arī cilvēkā. Šis «pasaules prāts» stoiķiem ir reizē arī pasaules likumība un liktenis, kuŗam padots viss esošais, protams — arī cilvēks un viņa darbība. Tā kā nu cilvēks ir dabas daļa, tad viņa, kā daļas, uzdevums ir: apzinīgi pakļauties veselajam, t. i. šim «pasaules prātam», jo, kā stoiķis Marks Aurēlijs saka: «kas spietam (pasaulei) derīgs, tas derīgs arī bitei (cilvēkam)! Šī brīvā, labprātīgā pakļaušanās liktenim arī ir vienīgā cilvēka brīvība un laime, jo, ja viņš negribētu pakļauties labprātīgi, tad tas viņam tomēr būtu jādara piespiesti. Tā ceļas stoiķu prasība «dzīvot saskaņā ar dabu» un līdz ar to arī jautājums: ko tas nozīmē? Uz šo jautājumu stoiķi atbild, uz tās pašas pirmās tezes balstoties. Ja dabas resp. pasaules būtība, spriež stoiķi, ir prāts, un ja šis prāts mājo arī cilvēkā, tad «dzīvot saskaņā ar dabu» nenozīmē neko citu, kā dzīvot saskaņā ar to, ko prasa un norāda prāts. Tāpēc tad arī Epiktēts vairākkārtīgi uzsver, lai visu, ko cilvēks dara, lai dara ar krietnu apdomāšanu un apsvēršanu.

Piegriežoties nu tālāk cilvēku dzīves aplūkošanai, Epiktēts no vienas puses konstatē, ka visi cilvēki tiecas pēc derīgā resp. pēc laimes, no otras puses, ka cilvēki pa lielākaļ daļai jūtas nelaimīgi. Un nelaimīgi, pēc Epiktēta domām, cilvēki ir galvenā kārtā tāpēc, ka viņi tiecas pēc lietām, kas nav atkarīgas no viņu gribas, ka viņiem ir vēlē-

šanās, kuņas viņi nespēj piepildīt. Šādas no mums, no mūsu gribas neatkarīgas lietas ir mūsu miesas dzīve un nāve, bērnu, sievas, brāļu, draugu veselība, viņu uzskati. Tāpat no mums neatkarīga lieta ir bez naudas iegūt jaunas drēbes, māju, vergu, zirgus. Mūsu varā nav arī mūsu īpašums, laba slava, amati, stāvoklis sabiedrībā, citu uzskati par mums. No visa tā ir jāatbrīvojas un jāvēlas tikai tas, ko vienmēr var sasniegt, kas vienmēr ir mūsu varā, — tad nāks arī laime, apmierinātība, dvēseles miers, iekšēja brīvība.

Kas tās ir par lietām, kas vienmēr ir mūsu varā? Tie ir mūsu uzskati, tieksmes, iekāres, izvairīšanās, valdīšana pār priekšstatiem. Valdēt pār saviem uzskatiem un priekšstatiem, mēs kļūstam nepieejami jebkādiem ļaunumiem, jebkādam ciešanām, jo ne pašas lietas ir ļaunas, bet uzskati par tām. Nevis nāve, piem., ir ļaunums, bet ļaunums ir uzskats, ka tā ir ļauna, jo citādi tā arī Sōkratam būtu likusies ļaunums.

Tā par lietām spriežot, cilvēks atbrīvojas no visām raizēm un gūst augstāko labumu — dvēseles mieru. Tā saglabāšanai cilvēks nedrīkst palauties nekādām iekārēm, ne jūtu uzplūdiem. Ne tuvāko trūkumi, ne nelaiimes, nekas nedrīkst viņu uztraukt, jo viss tas pieder pie lietām, kas nav mūsu varā.

Kas šādu dvēseles mieru ir sasniedzis vai vismaz tam tuvojas, tas ir gudrais un īsts filozofs. Tāds cilvēks var visur sev atrast labumu. Viņš mierīgi panes citu lamāšanos, uzbrukušo slimību, nāvi. Viņš ir lēnprātīgs un nekad necenšas gūt gudra cilvēka slavu. Viņš vēlas, lai viss notiek tā, kā tas notiek. Viņš nerūpējas par mantas iegūšanu, neuztraucas par tās zaudējumu. Viņš ļauj, lai viņu tur par muļķi un vientiesi. Viņš neuztraucas ne par kādiem pareģojumiem.

Šāda gudra cilvēka stāvokļa sasniegšana tomēr nav viegla, nevar notikt bez cīņas ar saviem trūkumiem un netikumiem. Tā prasa arī pilnīgu izšķiršanos, pilnīgu novēr-

šanas no agrākā dzīves veida, pilnu dedzību. Epiktēts, līdzīgi Ibsenam, prasa būt «viengabala cigvēkam, no viena lējiena». Citādi, saka Epiktēts, mēs nerasnīsim panākumus ne gudrībā, ne ārējās lietās.

Epiktēts arī pamāca, kā šādu cīņu par gudru dzīvi veikt. Vispirmā kārtā viņš māca šo cīņu neatlikt. Pēc tam viņš ieteic vingrināties savu tieksmju un kaislību pārvarēšanā, jo vingrināšanās rada paradumu, bet paradums ir it kā cilvēka otrā daba. Aiz šī iemesla viņš arī ieteic lauzt vecos paradumus un meklēt tikumīgu cilvēku sabiedrību, kā arī atcerēties un lasīt gudru cilvēku pamācības. Viņš māca sliktas domas vietā atsaukt labu, jo viņš tic domu spēkam. Viņš māca visur ievērot atturību, mērenību, jo tā tuvina cilvēku dieviem. Māca daudz nerunāt, nevienam neaprunāt, nerunāt par ikdienišķām lietām, modri panest nepatikšanas; māca atturēties no mielasu un teātra izrāžu apmeklēšanas, no sliktiem jokiem un neglītām sarunām, no dzimumsatiksmes pirms laulībām.

Par visām lietām Epiktēts māca rūpēties par savu gara dzīvi. Turpretim miesa ir uzskatāma tikai par gara ieroci, «ēzelīti», par kuŗu jā rūpējas tikai tik daudz, lai tas spētu kalpot garam. Tāpēc tā ir sekluma pazīme, ja kāds pārāk ilgi kavējas pie miesīgām lietām. Tāpat neattaisnojama ir pārlicka rūpēšanās par ārējiem labumiem, kā naudu, mantu, godu u. t. t. Ja tā kas dzīvē gadās, to var pieņemt, bet tieši pēc tā dzīties ir neprātīgi. Un ja šādi ārēji labumi iet zudumā, tad šis zaudējums jāpacieš ar vieglu sirdi. Jo vieglāk mēs no visa tā spēsim atteikties, ja vienmēr paturēsim prātā, ka mums agrāk vai vēlāk jāmirst.

Ja nu tagad kāds, sekojot šīm pamācībām, ir ceļā uz gudrību sasniedzis zināmu pilnību, tad Epiktēts pamāca, lai tas tomēr nekādā ziņā ar to nelielas, nelepojas. No otras puses, Epiktēts šādu cilvēku pamāca nekaunēties par to, ka viņam nav nekādu goda amatu, mantas, slavas, jo viņš taču pēc tādām lietām nemaz nav centies. Epiktēts pa-

māca šādu cilvēku neraizēties arī par to, ka viņš it kā saviem draugiem un savai tēvijai neatnes nekādu labumu, jo tas vien jau ir labums, ka viņš ir krietns un godīgs cilvēks. Epiktēts arī aizrāda, ka vispāri tikai godīgs cilvēks spēj sagādāt kā draugiem, tā tēvijai labumu, ka tikai tāds cilvēks nenodos sava drauga noslēpumus, stāvēs klāt tēvijai briesmu brīdī.

* * *

Tāds ir Epiktēta mācības galvenais domu gājiens. Balstīdamies uz šīs nodaļas sākumā pieminētās stoiķu pamattezes, tas ir padots tam pašam iebildumam, ko parasti pret stoiķiem ceļ: ka stoiķi, mācīdami, ka «pasaules prāts», kas ir arī pasaules likumība (kauzalitāte), ir izplatīts (immanents) visā dabā un arī cilvēkā, ar to padara cilvēku un viņa darbību par aklu «pasaules prāta» iedarbības rezultātu, iznīcina cilvēka prāta suverenitāti, atklāj ceļu fatālismam un līdz ar to padara neiespējamu cilvēka personīgo atbildību un tikumību.

Bet tā tas ir tikai teorijā. Praksē, turpretim, stoiķi atstāj šo konsekvenci neievērotu un pielaiž ir gribas brīvību, ir prāta suverenitāti, ir personīgo atbildību. It sevišķi, kā redzējām, visu to pielaiž Epiktēts. Un tā kā Epiktēta morāles mācības sakars ar stoiķu filozofijas teorētisko pusi vispāri ir ļoti vaļīgs, tad viņa mācības domu gājiens savā tālākā gaitā no šīs pirmās pielaistās nekonsekvences nekādā ziņā necieš. Gandrīz bez iebildumiem tāpēc ir pieņemams tas, ko Epiktēts māca par cilvēku nelaimju cēloni, par to, kas ir mūsuvarā, kas nē, kā sasniedzams dvēseles miers. Dziļas gudrības pilnas ir arī Epiktēta atsevišķās pamācības.

Bet kādēļ viss tas, šī sevis pārvarēšana un pats šis dvēseles miers vajadzīgs? Vai tikai šī paša miera un tās personīgās laimes dēļ, ko šis miers sniedz? Pa daļai tiešām tikai tādēļ. Bet tikai pa daļai, jo blakus šim uzskatam Epiktēta rakstos ir sastopams vēl kāds cits, kas visai Epiktēta mācībai piešķir pavisam citu nokrāsu.

Epiktēts tic dieviem, un tic Dievam kā abstrakcijai. Bet viņš tic arī Dievam kā personībai, kā Tēvam, kā palīgam grūtā brīdī, kā visa laba sūtītājam. No šīs ticības izejot, Epiktēts par cilvēka dzīves uzdevumu uzskata kalpošanu Dievam un Viņa slavināšanu. No šīs pašas ticības izejot, Epiktēts dzīvi uzskata par mielastu, kurā jāņem tikai tas, ko saimnieks (Dievs) sūta. Citā vietā viņš dzīvi pielīdzina lugai, kurā katram uzdots cik iespējams labi tēlot zināmu lomu, bet ne izvēlēties. Pašu cilvēku kādā vietā Epiktēts pielīdzina kuģotājam, kas uz brīdi nokāpis uz zemes (dzīvē) un kuģam jāatgriežas uz kuģa, tiklīdz stūrmanis (Dievs) sauc. Šai pašā sakarībā Epiktēts cilvēkus sauc par brāļiem.

Kā redzams, šeit Epiktēts runā jau tīri kristīgā garā. Gluži kristīga ir viņa prasība skatīties uz ļaundariem kā uz nelaimīgiem, garīgi slimiem, kam vajadzīga līdzjūtība un ārstēšana, bet ne notiesāšana. Tāda pat ir viņa prasība būt kā saulei un palīdzēt visiem. Gluži kristīga ir viņa prasība nepretoties ļaunumam ar ļaunu, neļauties par aprunātājiem, cik iespējams nezvērēt. Evaņģelija gars redzams arī Epiktēta vārdos: «bagātam grūti būt tikumīgam» un vispārī viņa mantas, slavas un ārējā spožuma nicināšanā.

* * *

Epiktēta morāles mācība jau tās izplatīšanās sākumā guva lielu piekritēju un sekotāju pulku. Šo interesi par Epiktēta mācību lielā mērā veicināja pats toreizējais laiks. Tas bija Romas ķeizaru vislielākās patvaldības un patvaļas, Romas valsts sabrukuma sākuma laiks. Tas padarīja nedrošu un nebrīvu ne tikai iekaroto neromiešu, bet arī pašu romiešu dzīvi. Gluži dabīgi, ja šīs nedrošības un nebrīvības nomāktie ļaudis ar lielu patiku un interesi pievērsās mācībai, kas solīja brīvību, drošību, laimi, kā to darīja Epiktēta un citu stoīķu mācība.

Kopējais posts vienoja kā romiešus tā neromiešus, un kā vieniem, tā otriem bija tīkama Epiktēta un citu stoīķu

mācība arī ar to, ka tā mācīja, ka visi cilvēki ir brāļi un tiem jādzīvo savstarpējā mīlestībā un izpalīdzībā. Kā jauns evaņģēlijs tā laika cilvēkiem bija stoīķu pasludinājums, ka visu cilvēku izšķirības, vai tās būtu sociālas, vai politiskas, vai nacionālas dabas, ir nesvarīgas; ka visi cilvēki pieder vienai lielai kopībai; ka viņi pēc savas būtības un izcelšanās ir viens otram līdzīgi un rada.

«Šo ideju iespaidā acīm redzami, — saka vācu zinātnieks Jodls, — pārveidojās romiešu sabiedrības morāliskais noskaņojums un izturēšanās. Pienāca humanitātes, cilvēku draudzības, sociālās apgādības laikmets, kas vareni iespaidoja ne tikai personīgo morāli, bet arī likumdošanu, padarīja ar idejām bagātāku publiskās pārvaldīšanas iekārtu un apskaidroja priekšā stāvošo antikās kultūras sabrukumu ar maigu spīdumu, līdzīgi tam kā pirms mežonīgās vētras nāk brīnišķīgs saules riets.»

Viduslaikos Epiktēts bija lielā cieņā Bīcantiņā, kur viņu turēja par puskrīstīgo. Ar lielu cieņu par Epiktētu izteicās arī Sv. Augustīns.

Mūsu laikos filozofijas vēsturnieks Dörings (1903.), savā «Grieķu filozofijas vēsturē» Epiktēta filozofiju apzīmē par vispilnīgāko un gatavāko stoicisma formu. Angļu zinātnieks Edvins Hečs savās lekcijās par hellēnismu un kristietību nosauc Epiktētu par slavēnu tikumu reformātoru. «Viņā, — saka Hečs, — antikā ētika sasniedza savu viscēlāko izteiksmi un vispilnīgāko izpausmi.»

Arī stoīķu filozofijas ievērojamākais pētnieks Bonhōfers, dodams saviem pētījumiem nosaukumu «Epiktēts un stoicisms» un «Stoīķa Epiktēta ētika», kā redzams piešķir Epiktētam centrālu nozīmi. «Var apgalvot, — saka Bonhōfers, — ka Epiktēta mācībā mēs atrodam vistīrāko senstoiskā pasaules uzskata izpaušanos.» Kā stoīķis Epiktēts ir iespaidojis Spinozu, Ģēti, Meterlinku, Fridrichu Lielo u. c.

[0,40]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307052524

